

મરખા

૧ ૪૨૨

પાને પાને ધૂમ હસાવનારી
હાસ્યરસીક વાર્તા

ડી. ચાર આના

શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય
ટાવર રોડ,
સુરત.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

| ગુજરાતી કાવિરાશ્ન વિભાગ |

અવમાક

૨૯૭૪૦ કિમત

મથન, ૬

૫૨૦૫૧

વર્ગ, ૬ : ૩

મૂરખાના પરાક્રમો

(પેટ પકડી હસાવનારી વાર્તા)

પ્રકાશક :

જયંતિલાલ વિઠ્ઠલદાસ મહેતા,

શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય :

રાવરશેડ, સુરત :

(સર્વ હક્ક પ્રકાશકને સ્વાધીન)

આવૃત્તી ૧ થી.

૧૯૩૯

પ્રત ૨૨૦૦

સુરત, બરાનપુરી ભાગળ, ભાજવાળી પોળમાં આવેલાં શ્રી અનાવિલ
અંધુ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં ગોવિન્દજી હાથાભાઈ નાયકે અપ્યું.

મૂરખાના પરાક્રમો

[પ્રકરણ ૧]

ગુજરાત કાઠીયાવાડના ગામઠાઓમાં શ્રામ્યજનોને ગામમાં બેસવાનું એક મકાન હોય છે. તે ચોરાના નામે ઓળખાય છે. આજની સુધરેલી ભાષામાં મને કાંઈ પૂછે કે ચોરો એટલે શું ? તો હું કહું કે ચોરો એટલે બેકાર મંડળની ઓશીમ, વાંઠાઓની પરિષદ, નવરાઓની નિશાળ અથવા ગામના ગર્વપીદાસોને કાવે તેવા ગપગોળા ફેંકવાનું ઠેકાણું.

એવા ગોમતીપુરના ચોરામાં દાયરો જન્મે હોતો. એ દાયરામાં અત્યારે બધા નામધારી નરો બેઠા હતા. જેઓ ગોમતીપુર તેમજ તેની આબુબાબુના ગામઠાઓમાં વળણાતા હતા.

બાપુ સળંગસંગ જે વર્ષોથી દમ, ખાંસી અને અસાધારણ નળજાઈ એ બધા રોગોને એના ખીંટસા જેવા બોળીઆમાં રાખીને ફરતા હતા.

બાવાશ્રી બાલકેદાસ તે ગામના ઠાકર મંદીરના પુજારી હતા. સાંજ સવાર ઠાકોરજીની આરતી ઉતારતા અને તેના બદલામાં વરસ દિવસે ગામમાંથી ત્રીસ મણુ લોટ કમાતા હતા. અત્યારે તેઓ સિતેર વર્ષના બખડબજા હતા.

સત્યશંકર શાસ્ત્રીજી જાતે પ્રહાર પશુ મીંડુય લગુચા
-હોતા છતાં ખુદ પોતાના રચેલા શ્લોકો વડે ગામમાં ફાંપને
પરણવું હોય તેને પરણાવતા અને મરી ગયું હોય તેનું
સરવતા. આખી જીન્દગીમાં એકેય વાર સાચું બોલ્યા નહોતા
એવા એ અઠગ નીમધારી હતા.

બોધા હતા પરમાણીકદાસ. આ ગામના ખાસ નગરથેઠ
જેવા ગણાતા. ચોરાની બાજુમાં એક ભાંગી તૂટી કોટડીમાં
તેઓની પેઢી ચલાવતા. પેઢી ઉપર જે કે ધં શ્રદ્ધા આવતા
તેને રૂપીઓ લઈ અઠ આનાનો માલ પકડાવતા હતા. સો
રૂપીઆનું ખાતું પાડી દે અને વરસે પોણાસો રૂપીઆ વ્યાજ
ભરવા કપુર કરે તેને તેઓ પચ્યાસ રૂપીઆ રોકડા ગણી દેતા.

આ ચાર સિવાય અત્યારની કચેરીમાં બીજા ઘણાંય
અસિદ્ધ પુરૂષો હતા. પરંતુ તેઓના નામો અને કામો લખતાં
પાર ન આવે.

માણું બાલકદાહ ! એક દિ હું પાવડીએ મોનજીભાને
મોમાન થયો તો, ત્યાં એક વેઢી પરભાતે સાકરી રચો તો, એવે
એક વાણુ દે રૂપીઆમાં એક જાઠ મને બતાવી કીધું કે,
સમજાસંગ બાપુ ! સાધેના જાઠ ઉપર સાકરની કણીઓ
જામી ગઈ સે. જો પારખુ કરવું હોય તો થોડીક ખંખેરી
આવું આ સાંભળીને મને ભારે કઠિતક લાગ્યું. મનમાં થયું
કે પારખું તો કરવા દે. મેં કીધું અલ્યા ઘાંચળા લ.વ્ય જોડે ?

ઘાંચળે દોડયો અને થોડોક કણ લઈને પાછો આવ્યો.
અને તે કણ દેખાડી બોલ્યો બાપુ, સાચો જોડે ! ગળ્યું.

લાગે છે કે નૈં ? સપટી ભરીને મેં કણ ચાખી નેયા.
મળપણ મળપણ તે વાતજ પુસો મા. લઈને છ'કયો સામાં.
....સા....ભારે મીઠો થયો. પસી તો હું રયો તીયાં લગી
ઈજ સાકરનો સા પીધા કર્યો.

એ બાપુ ગપાટા હાંકો માં. હોકાની ધુંટ ખેંચતો ખેંચતો.
બાલકદાસ તડુકી ઉઠ્યો. આ અમારો જનમારો પાણીમાં
નથી ગીઓ જે સાકરનો સા થાય સે. ઇ સાકરના ઝડવા
વલાતમાં ઉગે છે, આપણા મલકમાં નૈં.

તઈ શું ખોટું ? સમજસંગ બાપુએ ભવા ચડાવીને
પૂછ્યું. એકવાર નૈં હજારવાર ખોટું. પરમાણીક દાસ પોકારી
ઉઠ્યો. સાંભળો બાપુ સોળે સોળ આના સાચી વાત કહ
કેવાય ? આ એ કહિ હું વાવડીએ ગયો તો વાવડીના પાદરમાં
એક ઉસી પીંપર સે ઇ પીંપર માથે એક ઢઢ પેપડીયું
ખાવા સડયો તો, ઇ ઉપત્રી ડાળેથી પડ્યો એવો પડ્યો.
કે કડય લાંગી ગઈ. એવે ચેર ગામના એક દાકતરને લઈ
પાદરમાંથી મોટર લોં લોં કરતીકને નીકળી સામટા માણુડ
એઈ દાકતરે બડાક કરતીને મોટર ઉભી રખાવી. નીસે
આવીને પૂછ્યું. અલ્યા એને શું થયું સે ?

માણુડોના ટોળામાંથી એક જણે જવાબ દીધો કે બાપ
ઢડ પીપરથી પડી ગયો સે.

દાકતર તો હતો હું સીયારનો ઢિકરો એણે ઢડ સાથે
એઈ પડકારો કર્યો. એક બકડું લાવો નેઉ. એક માણુડ

ભરવાઈવાઈમાં જઈ બકડું લઈ આવ્યો. ફાકતરે તરવાર
મંગાવી ફડાક કરતો ઢઢને માથે આટકાનો લા કર્યો. કામાના
બે કટકા કરી નાંખ્યા. બે કટકા કર્યા બકરાના. બકરીના
પઠા ઉપર મેઘવાળનું માથું સોટાડીને જોલ્યું અપરેઢન
કરે સેને જોલ્યુંથી બઢાક કર્યો બેઠો. કડથી હેઠનો ભાજ
બકરાનો અને ઉપરો માણુદનો. મળો ભારે તાસીરો કરી
મીઠરમાં બેઠી હાલતો થઈ ગયો. તે દુનું વાવડી ગામમાંથી
ફૂધનું ઢખ ટળી ગયું છે સોર બે પાંસ જણા લેખા થાય
ને સા કરવો હોય તો ઢઢવાઢથી ઢઢને જોલાવે વેળુ
વણવાનું પડતું મૂકીને ઈ બિસારો દોડયો આવે. બે ઢોકા
તાણી લઈ બખબખાવીને બચેરનો કબરયો બરી દે. આ ઈ
ફૂધની સા પીનારાઓમાંથી હું જીવતો જાગતો આંધ
બેઠો છઉં. આ વાત સાચી કે'વાય.

બાવો બાલકદાસ જોલ્યો ટ ઢા પોરની ગખ્ય હાંકો મા.
જીઓ સાચી વાત તો આ એકવાર હું આજુના ડુંગરા મથે
જાતરા કરવા ગયો તો. મારી હારે બીજા ઢઢબાર જણા
હંતો. અમે બધા વતુ કરતા કરતા ડુંગરો સહતા થા. જેવે
વાટમાં થાક્યા. એક મીટી શીશા ઉપર બે બડી વિસાઓ
ખાવા બેઠા. મીટી વાર બેઠા હથું જેવે શીશા હલવા મંડી.
અમારા કીતકનો પાર રહ્યો ને. બધાય વિસાર કરવા મંડ્યા
કે, જોશીતા આ શીશા કેમ હલતી હશે ? હેઠે ઉતરીને
નજર કરી તો ઈ શીશા નો'તી.

ત્યેં ? સત્યશંકર મહારાજે બારે અઘ બો પામતાં પૂછ્યું-
એ દેડકો હતો. દેડકાને શીલા ધારીને અમે જોની પર
બેઠા રહ્યા તોય ઇ હાલ્યો ને. આવી નજરો નજર જોઈ
હોય ઇ વાતું સાચી ગણાય સમજ્યા ?

હવે રે....રે...લોટ માણું ? એવડા મોટા દેડકયા જ્યાં
આપુના ડુંગરામાં નેં આપણી વાંઘાળી ધાર માથે થાય સે
સમજસંગ બાપુએ બાલકદાસની વાત જોટી પાડી લીધી.

આ સમજસંગ બાપુએ કીધું ઇ સાચું. સત્યશંકર
મહારાજે ટાપશી પુરી. સમજસંગ બાપુ ! આ હું કઉં ઇ
વાત સાંભળવા જેવી સે. તમે જાણો સોને માડું મથું
કપાય તેય કોઈ દી હું જોટું બિલતો નથી એટલે મારા
મોઢામાં જોટી વાત હોયજ ને. એક દી હું મારા જજમાનને
ગામ જખરદેથી આપણા ગામકાર હાલ્યો આવતો થો.
સોમાહાની રત્ય હતી. આભ માથે અડી ખમ્મ ડુંગરા
આકળતા હોય એવા વાદળા જમી રહ્યાતા. સામા સામી
જો રાજાવની ફેણુ બુદ્ધમાં ઉતરી હોય તેમ આભમાંથી
કડાકા ને લડાકા સાંભળાતા થા. ક્યારેક ક્યારેક વિજળીના
અબકારા ને ઝબકારા થાતા થા. જરાખર દી આથમવનું
ટાણું હતું. હું એકલો વન વગડામાં હાલ્યો જતો થો.
એવે આભમાંથી એક વાદળી લથડી ધરતી માથે પડુ પડુ
થઈ ગઈ. હું બીકનો માર્યો આમતેમ ભાગવા માંડ્યો.
અબ ઘડી મારા માથે વાદળી પડી કે પડશે એવું થઈ ગયું-

એનાથી હજારવા ઘણેય ભાગ્યે તોય એનો એક શેડો મારે
 ઘીલે અડી ગયો. મેં એનો માર્યો જમણો હાથ ઉસો કર્યો
 એવે ભૂલ્યમાં મારાથી વાદળીનો એક શેડો પકડાઈ ગયો.
 વાદળી ઉડી હુંય હારે ઉડી હાલ્યો. ઇ તો બમ્બુડાની બાના
 ને બમ્બુડાના પૂન્ય આડા ફર્યા એટલે રસ્તામાં શેતરૂંને
 ડુંગર આવ્યો. લાગ્યું એમને મેં શેડો મુકી દીધો એટલે
 ડુંગર માથે પડ્યો. ને તો કેણુ જાણે ક્યાં લઈ જત. આ
 વાતને વધારે નહિ પાંચ સાત વરસ થયા હશે.

માળે ભારે મેળવી જાણી. એલા સતશંકર મારા એક-
 લાની વાત સાચી તમારામાંથી કેમની વાત મારે બળે
 ઉતરતી નથી.

પ્રકરણ-૨ જી

શિયાળાની એક સાંજે એક સરકસવાળાનો હાથી
 ગોમતીપુરને પાદરથી નિકળ્યો. અહિં સારી સગવડતા ભેઈ
 રાતવાસો રહી જવાનો વિચાર કરીને માવતે હાથી જુકાવ્યો.
 ગોમતીપુરના માણસોએ હાથીનું નામીય સાંભળ્યું નહોતું
 પછી જાણે તો ક્યાંથીજ હોય? મામના તમામ નરનારી
 અને બાળકો ગામ બહાર નિકળી હાથી પસે ટોળે વળી
 ગયા અને અંદરોઅંદર વાતો કરવા લાગ્યા કે આ જનાવર
 હશે કે કાંઈ બીજું?

બાવો બાલકદાસ, પરમાણીકદાસ તથા સત્યશંકર
 શાસ્ત્રી પણ તે સ્થળે હાજર થઈ ગયા હતા. તેઓમાંથી
 બાલકદાસ બોલ્યા.

સતશંકર ! આ જનાવર આજ મેં પેલીજ વાર જોયું
મને લાગે છે કે હં જંગલી પાડો હશે.

ના ભાઈ આ કાંઈ પાડો નથી. પાડાને માથે તો ચીંગડા
હોય. બોલ્યો જોડો કેસને હં જેઠા હોય તો શંકર બધો.

હવે શંકર શું બધું ? હું બાણું છઉં. પરમાણીકદાસે
હાથી તરફ ખારીક નજર નોંધતાં કહ્યું, આ દરિયાઈ
લેંચ સે લેંચ.

હં બધું જોડું. બાલકદાસ બોલ્યો. સતશંકર ! તું
સોરે હોડ્યો બા. સખજસંગ બાપુને બોલાવી લાવ જોડું.
આ હં આવીને હં કે હં સાચું.

સતશંકર ગામમાં દોડી ગયો. સખજસંગ બાપુ હં
વખતે ચોરેજ બેઠા હતા. તેની પાસે જઈ બોલ્યો. બાપુ !
ગામ બાર હાલોને એક માણુક કાંક જનાવર લાવ્યો સે
હં જનાવર કોઈથી જોળખાતું નથી.

એમ કેતાકને સખજસંગ બાપુ હાથમાં ડુંગો ભરીને
ઉપડયા. લોહોના ટોળા પાસે આવી ઠાવકે મોઢે પડકારી
ઉઠયા કે માણું આપું ગામ મુરખ સે. આટલા બધા
માણુકમાંથી કોઈ જનાવરે પારખી નો સકયો તે મને આંધ
લગી આંટો ખવરાવ્યો !

એમ કહીને તે હાથી પાસે જઈ ઉભા રહ્યા. અત્યારે
સંધ્યાની રૂંજો કુંજો વળી ગઈ હતી. અવનિમાં આંધો
અંધકાર પથરાઈ ચૂક્યો હતો. સખજસંગ બાપુને ધ્રુવક

અને ચીબરીઓ જેમ દિવસે અંધારો લોગવે છે તેમ રાતને
માટે હતું. રાત પડે કે બિલકુલ દેખાતું નહિ એટલે તેણે
જમણા હાથની હથેળી કપાળે લગાડીને બહુજ બારીકાઈથી
અવલોકન કરતા હોય એવો ટોળ દેખાડીને કહ્યું.

હે ગાંડાવ! તમારામાં અકુતનો છાંટોજ ક્યાં બળ્યો
એ આ જનાવર નથી.

હે! એક સામટા મોઢાએમાંથી આશ્ચર્ય ઉદ્ભવ
નિકળી પડ્યો.

તયે' શું સે?

આ તો ટાઢ ગોટો વળી ગઈ સે.

પણ બાપુ એલી હારે એક આદમી સે એનું કેમ ?
બાળકદાસે પૂછ્યું.

હ ટાઢે ઠરી ગયો હશે. કહીને બાપુએ પાછું ગામ
તરફ હાંકી મૂક્યું. ગામ તેની પાછળ પોતપોતાના ઘરે
જવા ચાલતું થયું. બાપુતુ વેણ બધાયને સાચું લાગ્યું કે
ગામ બાર જનાવર પડ્યું નથી પણ ટાઢ ગોટો વળી ગઈ સે.

ઠંડેલી પ્રભાતે માવતે હાથીને ઉભો કર્યો અને બરાબર
ગામ વરુએથી હાંક્યો. ગામના મારગો સાંકડા હતા. બંને
તરફ જુનાપુરાના માટીના ઝુંપડા ને મકાનો હતા. હાથીના
ધસારાથી કંઈક મકાનો તૂટી પડ્યા. માર્ગ સાફ કરીને
હાથી ગામ બહાર નિકળી ગયો.

પ્રભાતે ગામમાં ઢેકારો થયો કે આટલા બધા વર કેણે તોડી પાડ્યા? ચોરે જઈ સમજાસંગ બાપુને પૂછ્યું. બાપુ! આ ગામના ખોરડા કેમ પડી ગયા?

સમજ્યા નૈ! આ ટાઢ ઉડે તારે ખોખા કાઢી નાંખે છે તો ટાઢ ઉડી.

બધાયને ગળે બરાબર ઘુંટકો હતરી ગયો.

એવોજ ગીલો છબરડો એક વખત સમજાસંગ બાપુએ કર્યો હતો. કોઈ સંઘ ગોમતીપુરને પાદર આવીને પડ્યો. રાતે તેઓએ પેટ્રોલેક્ષ બત્તી સળગાવી. એનું અજવાળું એઈને ગામ આખું પાદરમાં એકઠું થઈ ગયું. સમજાસંગ બાપુ પણ હોકો પીતા પીતા એ ઠેકણે આવી પહોંચ્યા. ગામના માણસોએ પૂછ્યું.

બાપુ! આટલો બધો અંજવાહ પડેસે. આ તે દીવો હશે કે બડકો?

હવે ભાગી જવ ભાગી. એમાં આટલા બધા ભેખા શું થયા સો? હ ગિસારાવે કાંસમાં તાપણું કર્યું સે, સાંભળીને ગામના દોકો વિખરાઈ ગયા. બાકી રહ્યા બાલકદાસ અને સમજાસંગ બે જણા.

અથવા બાલકદાસ! આ શું સે છ હું તને હવે કઉંસ. એ માણહ હત તો સાંભળી જા.

બાપુ! તમને શું લાગે સે?

સુરજનું બસું.

હેં તમે આ શું કેસો ?

તારે ગળે હાથ ! હું તો જોતા વેંતજ વરતી ગયો.
થો મારા ઢિંકરા ક્યાંકથી ભારે ઘા કરી આવ્યા સે હો.
અધ્યા લંગોટા તારા હૈયામાં હિમ્મત સે ?

શેની ? બાલકદાસે પૂછ્યું.

આવડા બધાય સુધં જાય ને તયેં આવડું આ સુરજનું
બધુ સોરી લે.

હોવે...સોરી લઈ....બાલકદાસે હિમ્મત બતાવી.

જો પણ સોરીને ગામમાં લાવીશ મા ને તો આવડા
આ ગોતીને પાછું લઈ જાસે. ક્યાંક સંતાડતો આવજો.
ક્યાં સંતાડું ?

આ બજાવાડમાં આપણા ગામ આખાના ખડની ગંજી
ખડકીસેને ઇમાં સંતાડીને ઘરે જઈ સુધં બાજો.

બલે.

બલે ને પણ ભૂલીશ મા હો ?

આવડા આ બધા ગોતી ગોતીને સવારે ઉપડી બાંહે.
પસી રોજ રાતે આપણે સોરે ટાંગવા થાડે એટલે આખા
ગામમાં અજવાળું જોઠાર. મલક બધો આપણા ગામનું
અજવાળું જોવા આવશે ને આપડે છાતી ઠોકીને મલકને
કેહું કે આ સુરજનું ખર્યું અમે સુરજ લોકમાં જઈ લઈ
આવ્યા સર્થ.

બાપ ! તો તો બાપો, કાર્મી ને જેઠવો બાપે હો ?
તમ તમારે હવે ઘરે જઈને સુધં જાવ આજ રાતે રેવાનો દહં.

સમજસંગ બાલકદાસને ચડાવીને ઘરે ઉપડી ગયા. બાલકદાસ એટલામાંજ ચક્કર લગાવતો રહ્યો. જરા મોકો મળ્યો એવોજ બત્તી ઉપાડીને છટક્યો. ગયો ખળાવાડમાં. એક મોટી ગંજી ભેંષને તેમાં સંતાડી મુડીઓ વાળીને ગામમાં પલાયન કરી ગયો. ઘરે જઈને ખાટલામાં પડ્યો પડ્યો વિચારવા લાગ્યો કે અમે ખરેખર કંઈતક હાથ કમ્બું સે. બીજી તરફ ખળાવાડમાં જે ગંજીમાં બત્તી છુપાવી હતી તેમાં થોડી વાર મોટો ભડકો થયો.

આગ...આગ એવું આખા ગામમાં ધુમરાણ ઉઠ્યું. લોકો આગ ધુમરાણ મહેનત કરવા લાગ્યા. સમજસંગ બાપુ અને બાલકદાસ તે ઠેકાણે આવી પહોંચ્યા. આગ વધતી જતી હતી. પવનને સુસવાટે એક ગંજીમાંથી બીજી ગંજીમાં લાગતી હતી લોકો હાથ....હાથ કરતા હતા. ત્યારે બાલકદાસ અને સમજસંગ શું કરતા હતા ?

અલ્યા બાલકદાસ ! ફાટતો ખરો એવું મુરજનું બમ્બું ક્યાં સંતાડ્યું સે ?

બાપુ ! હું કંઈ જુમનો ગોતું છઉં પણ મને જહતું નથી.

સંઘના લોકો પણ આગનો દેકારો સાંભળીને ભગી ઉઠ્યા હતા. તેઓએ બત્તી ભેંષ નહિ એટલે ભણ્યું કે આગ લાગી એ ઠેકાણે કોઈ કામી કાજે લઈ ગયા હોય એવા અટકળે તેઓ ત્યાં આવી ઉભા હતા. તેમાંથી એક જણાએ સમજસંગ અને બાલકદાસની વાતો સાંભળી. તેઓ કળી ગયા કે બત્તી કોણે શુદ્ધ કરી અને અગ શી રીતે લાગી ?

એ ! મુખીએ અમારી બત્તીને સુરજનું બચ્ચુ ધારી તમારો આ બડમાં સંતાડી દીધી હશે એટલેજ આ લંકા થઈ.

હવે બ લંકાવાળીના ? બત્તી કોણ બણે કયાય જનાવરનું નામ હશે.

સંભવાળાઓએ બાણ્યું કે કરેલી કરણીનું ફળ તેઓને મળી ચુક્યું છે એટલે તેઓ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. અને મામની તમામ ગંભીરો બળીને ખાખ થઈ ગઈ.

બીજી પ્રમાતે સમળસંગ બાપુએ લમણે હાથ દઈને બાલકદાસને કહ્યું.

માણું બાલકદાસ ! રાતે આપઠાથી ભૂત તો થઈ ગઈ સે હો. હ સુરજનું બચ્ચુ ને પણ ચેર ગામનો દીવોજ હશે.

હવે જે હોય હ ગઈ ગુજરી સંભારો મા બાપુ. બાલકદાસે દિલાસો દીધો.

તે બેજણાએ વાત બણીયે છુપાવી પણ રેતાં રેતાં લોકોના બાણ્યમાં સંભળી બીના આવી ગઈ કે સુરજનું બચ્ચુ સમળસંગ બાપુએ ત્યાં જાવા બાલકદાસે ગંભીરમાં સંતાડીને તે દી આગ લગાડી થી.

પ્રકરણ.-૩ જી.

સમળસંગ બાપુ મેમાનોથી બહુ ખીતા હતા. મેમાનો આવના તે તેઓને લગારે બેઠતા નહિ. ક્યારેક તો તે પોતેજ તેનું ઘર પુછતા આવનારને સંભળાવી રેતા કે સમળસંગ બારગમ ગયા સે.

એમના ઘરવાળા પછી ભારે રમુછી હતા. એક વખત એક ચારણને સખજસંગ બાપુએ ભૂલે ચૂક્યે જમવાનું નોતરું આપી દીધું. તેઓએ પ્રભાતને પહેર ઘરે સંભળાવ્યું કે

આજ ખારગામથી એક ગઢવું આવ્યું છે. હ આપકે ઘરે જોડવા આવવાનું છે મારે વાડીએ જવાનું છે માટે એને બરાબર જમાડી દેજો. જરાયે કયાથ રાખશેમા કારણ કે મારો ખાસ નાતાદાર માણસ છે. અમે નાના હતા તઈ હારે છાણા સોરવા જતા એવી ભલામણ કરીને તે વાડીએ આજ્યા ત્રયા. ઘરે એના ઘરવાળાએ શું કયું ? આખા ગામના સાંમેલા માંગી આવ્યા. શહેરના લોકોએ સાંમેલા નહિં જોયા હોય તે એને સમજાવવું જોઈએ કે ગામડાના માણસો અનાજ ખાંડવા માટે ગોળ ઘંભરીઓ જેવા જડા-એક જાતનું ઓળર રાખે છે તેનું જ નામ સાંમેલું.

એવા સાંમેલાની ચારે દિવાલોએ હાર કરીને સખજ-સંગના ઘરવાળા મેમાનની વાટ જોતા હતા એવે મેમાનની પધરામણી થઈ. પધરો પધારો કહી બાઈએ ચાકળો નૂખી દીધો. મેમાન ચાકળા ઉપર બેસીને ચારે તરફ જોવા લગ્યા તો એકલા સાંમેલાજ તેની નજર રડામે તરવરવા લાગ્યા. યા! આટલા બધા સાંમેલા ઘરમાં શા આડ રાખતા હશે ? ચારણે આશ્ચર્ય પામીને પૂછ્યું.

ગઢવા : એક વાર જમી લ્યો પછી કહું.

ચારણો હડીલ હોય છે. મેમાને હઠ લીધી. ના પહેલા
વાત કરે. પછીજ કાળીઓ મોઢામાં મૂકીશ.

ગઢવા ! સાંજળ્યા પછી કાળીઓ મોઢામાં મૂકવા નહિ
હતા રહો. એ કરતાં છાનામાના જમી દ્યો તો સારું છે.

ના. હ તો મારે જણવું છે કે આટલા બધા સાંજિલા
રાખવાનું કારણ શું ?

તો સાંજિલો, પણ જો જો હો મારા ઘરવાળાને કેતા ને ?
તમે કોઇવાર એના મેમાન થયા સો ?

ના આ પેલીજ વાર;

ત્યારે સાંજિલો, ગામમાં જો કોઈ ભાટ, ચારણ કે સાધુ
પૂકીર આવે એને તાણુ કરી કરીને ઘરે લાવે સ.રા સારા
પકવાન કરીને ખવરાવે શે પણ પરણુ જાણે કોણ જાણે કેવી
એ લત લાગી સે કે ભિસારો ખાય ને ઉઠે કે તરતજ આમાંથી
જો સાંજિલું એના લાગ્ય માંલખ્યું હોય હ બિય હાથે ઝીંકે સે.

અરરરર.....ત્યારે તો બા કેટલાયને મારી નાંખ્યા
હશે ? ગઢવાનું કાળજી કપડવા માંડયું.

આનો અંકજ ઘા માથામાં પડે પસી પાણી પીવાય
રે કાય ખરો ? તમેજ વિચાર કરોને સીધે સીધે જમરાજ
ના હરબારમાં પહોંચી જાય ને ?

સારું થયું માતાજી ! આ વાત તમે મને જણાવી.
જગવાન તમારું જણું કરશે મને આ ઘરમાંથી તો શું
ગામમાંથીયે નીકળી જવા દ્યો. કહેતાને ગઢવો હતા થયા.

અરે પણ થોડો તો ખરા? જમ્યા વિના જાવ તો મરણ સમયે ના જમવાનું પોંચ્યું. મને જાવા દે માવડી. કહીને ચેમાને સુઠીઓ વાળીને મંઠયા ભાજવા. ગામમાં તેનું ઘોડું બાંધ્યું હતું ત્યાં ગયા અને જટ જટ ઘોડું તૈયાર કરી ગામ ખાર મારી મૂક્યા.

ગઢવો ગયો તે પછી થોડીવારે સખળસંગ બાપુ ઘરે આવ્યા. કાં! મેમાન જમી ગયો? ઘરમાં પગ મૂકતાંજ તેણે પૂછ્યું.

શું જમે રાખ, આવાને આવા ભપ ક્યાંથી લાવે છે?

પણ કેતો ખરી શું થયું?

રીંદાઈને ભાગી ગયો.

પણ કાંઈ કારણ?

જુઓ આજ ગામમાં સુતાર આવવાનો સે. આ સાંભિલા સમા કરાવવા બધા આપડે ઘરે સુકી ગયા સે. ગઢવાએ ઘરમાં પગ મુકતાંજ પહેલ વહેલી નજર સાંભિલાઓ હપર નાંખી. મને કે સાંભિલુ દે તોજ ખાઉં?

તે દેવું થું ને?

શું દેવું થું? એમ પારકું સાંભિલું દઇ દેવાય?

પણ મારો ભાઇબંધ બુજ્યો જાય હં કાંઈ ઠીક કેવાય? જેનાં હશે એના નવા જઠાવી દેશું. એને ખિસાગાને કેટલું માડું લાગ્યું હશે? એવો કકળાટ કરતાં સખળસંગ બાપુએ ઘોડી તૈયાર કરી અને જેકરણી! કહી ઘોડીની પીઠ માથે ચડી એકા. બે સાંભિલા લાવ જોઈ? કહીને તેણે હાથ લાંબાવ્યા.

પણ પારકાં ?

રે...રે....પારકાંવાળી નેં તો અબ ઘડીએ ન.ક સોટલો કાપીને કાઢી મુકીય.

બાકીએ ચુપચાપ બે સાંબેલા અલાવી દીધા, એમ ખભે એમ સાંબેલા મારીને બાપુની સ્વરી ઉભી બજારે ચાલી નિકળી. ગામના લોકો પૂછવા લાગ્યા, બાપુ આ શું ?

આ મેમાન રીઢાણે. એને તે મનાવવા બહિસ. એવે જવાબ આપીને એણે ઘોડી મારી મુકી.

ગોમતીપુરમાંથી ભાગી છુટેલો ચારણ વન વગડામાં એનું ટારડું ઘોડું ઘોડવે બંધ છે, પણ પેટમાં ફડકો માતો નથી એને હાથે પહીક હતી કે વખતે સળંગસળંગ બાપુ પછળ પડે એટલે વારે વારે પાછું વાળી જતો જતો હતો. એવે એણે આઘે આઘે ખભે બે સાંબેલા મારીને સળંગસળંગ બાપુને આવના જોયા.

આવ્યો મારો કાળ આવ્યો. એમ કહી એણે ટારડીને વધારે વેગમાં હાંકવા માંડી પણ કેટલેક બંધ ? પાછળ સળંગસળંગની ઘેડીના સુસવાટા ધાય છે. ચારણને કાને સળંગસળંગના પડકારા સંભળાય છે

અડ્યા ઉલો રે....ઉલો રે....અને વારાફરતી બેચ સાંબેલા ઉંચા કરી કરી એને દેખાડીને જ્ઞાન કરી રહ્યા છે કે ચીહાંઈ જા મા....આ લાવ્યો છઈ. લેતો જા....લેતો જા....

ચારણે ઘણીયે ઘોડી હાંકી પણ સળંગસળંગ બાપુ આવી જયા. એ સળંગસળંગ બાપુ ! તમારી જા. તમે વહાઈય

આરણ્યેને સાંભેલે ઠાર કરી નાખ્યા છે પણ દયા કરીને મને
જીવતો જવા દ્યો ?

અદ્યા પણ હું તને મારવા ક્યાં આવ્યો છઉં ?

ત્યારે આ બે સાંભેલા લઈને શું કરવા આવ્યા છો ?

હં તો ઘરેથી દીધું કે તેં સાંભેલું માંગ્યું ને ઘરેથી
નો દીધું એટલે તુ રીંહાઈને ઘરેથી ભાગી નિકળ્યો. સો.
એટલે તને સાંભેલા દેવા આવ્યો છઉં

આવણુ હવે બધાય લેઈ સમજી ગયો. તેના ખોળીઆમાં
નવો જીવ આવ્યો. તે પાછો સખજસંગ ખાપુ સાથે તેને
ઘરે ગયો. અને તેના ઘરવાળા રૂઢામે હાથ જોડીને બોલ્યો,
આજ લગી હું બચતો થો. કે મારા સખજસંગ ખાપુ
એકલાજ ડીંગ મારતા હશે પણ થોડુંક થોડુંક તમિય બચે
છો ખરા. હં તો મલક બધો ખોટો સે. હાલ્ય ખાઈ લે.
કહીને સખજસંગ ખાપુએ સાથે જમવા બેસારી દીધો.

ગોગતીપુરમાં સખજસંગ ખાપુની આવી ધમાલો નિત્ય
ચાલ્યા કરતી.

પ્રકરણ-૪ થું

બાલકઠાહની માને બહુ મંડવાડ સે. સત્યશંકર શ સ્ત્રી
એ સખજસંગ ખાપુને સમાચાર કહી સંભળાવ્યા.

એલા બાલકઠાહની મા. હં આપણીયે મા, તું આ ઘડીયે
ને આ ઘડીયે જા વૈઠને તેડી આવ્ય. હું પરમાણીકદ હને
લઈ બાલકઠાહને ઘરે જઈ પોણું સઉં.

એમ બાલતા સમજસંગ બાપુ ઉઠ્યા. દુકાનેથી પરમાણીકદાસને સાથે લઈ ઉતાવળે પગે બાલકદાસને લઈ ગયા. બાલકદાસની માતા બિમાર હતી. તે ખાટલા પર સૂતી હતી. બાલકદાસ ખાટલા નીચે બેસી માતાની ચાકરી કરતે હતો તેવામાં તેણે બાપુને જોયા.

કેમ આવ્યો તો આ ગરીબ બાવાના ગુંપડામાં પધરામણી કરી ને હું ?

હવે જ લલા માણુદ તું કેવો રેઢીયાર સો. તારી માને એટલી બધો મંદવાહ તોય અમને બાલાવ્યા ને !

ઠીક ત્યારે તમે મારી માની ખબર પૂસવા આવ્યા હોયો !

ખબર પૂરશે શું ખાખરા થાય, અમે તો સાકરી કરવા આવ્યા સે છ, શાસતરીને વેદ પાંહે મોઠલ્યો સે હમણું રે વેદને તેડી લાવડે.

સમજસંગ બાપુનાં મોઠામાં હજી તો ઉપલા વેણ હત એટલામાં શાસ્ત્રી વેદ સાથે આવી પહોંચ્યો. વેદ ઠાસીને નાઠય જોઈ. ત્રણચાર જાતના ઉકાળા સાથે લાવ્યો હતે તેમાંથી એક ઉકાળો આપ્યો અને જતી વખતે કહ્યું.

આ દવા ઠાશીને ખુબ હલાવીને પાજો.

એટલી લલામણુ કરી વેદ ગયો. એના જવા પછી બાલકદાસ બેલ્યો, સમજસંગ બાપુ અને શાસતરી તમે પકડો ઠાશીના પગ અને હું ને પરમાણીકદાસ પકડીને ખાંસ. પેલા ખુબ હલાવી લઈયે ને પશી આ હીંદીમાંથ દવા ઠાશીને પીવડાવી દઈયે.

સમજસંગ તથા શાસ્ત્રીએ મળીને ડાસીના હાથ પકડયા અને બાલકદાસ તથા પ્રમાણીકદાસે ખંભા બદ્યા. ચારે મળી જોર જોરથી મંડયા ડાસીને હલાવવા. ડાસીએ તે વીસો પાઠવા માંડી.

એ મુવાઓ મરી ગઈ, રેવા દયો, રેવા દયો.

હં....અ દવા કઠવી લાગતી હશે. કહીને ચારેએ ખુબ હલાવી પછી જેટલી દવા હતી તેટલી તેના મોઢામાં ફેડી. દવા ગહાર ન નીકળી જાય એટલા માટે એક જણાએ ડાસીના મોઢા આડે લુમડાનો મજબૂત ડુચો રાખ્યો. થોડી વારે ડુચો હઠાવી લઈ ચારે જણા ખાટલાને ચારે પાંચે બેસી ડાસી તરફ એકી નજરે નિહાળવા લાગ્યા.

એલા જોઈ હું રહ્યા સો. ? આ ડાહી માથે માખું બણબણે સે. સમજસંગ બાપુએ ડાસીમા ઉપર એ ચાર માખી બેઠેલ જોઈ રહ્યું.

બાલકદાસ એક કપડાનો કકડો હાથમાં લઈ તેના વડી. માખીઓ ઉઠારવા લાગ્યો.

માળા મુરખ ઘરડો થયો તોય અક્કલનો સાંટોજ આવ્યો ને. એમતે માખુ ડાહીને હાથ પકવા દેડે.

તયે ?

થોડોક ગોળ લાવ્ય જોડે, સમજસંગ બાપુએ થોડો ગોળ મંગાવ્યો. બાલકદાસ ગોળ લાવ્યો એટલે સમજસંગ બાપુએ એક વાસણમાં ગોળનું પાણી કર્યું. પછી તે પાણી ડાસીપર છાંટ્યું.

હો. હવે હજી હજીતા જોડા હાથમાં લેવો જોઈ સમ-
જાનનાં બાપુના મોઢામાંથી હુકમ છુટ્યો.

ચારે જણના આઠે હાથમાં જોડા રૂપી હથીયારો લીધા.
હવે હું એક જો ને ત્રણ કઉં ઈ ઘડીયેજ ડોહીના અંગમાંથી
જ્યાં જ્યાં મંખુ જુવો ત્યાં ત્યાં જોડા બપટજો.

જોડો, આતો ગામ બધાની માંખુ મારી નાખવાની
બાપુએ જુકતી ગોતી કાઢી. બાલકદાસ બાપુની યુક્તિ કળી
જઈ હર્ષથી પોકારી ઉઠ્યો.

એક જો અને ત્રણ બાપુના મોઢામાંથી અવાજ છુટ્યો.
એ સાથેજ ટોસીના કૃષ અંગમાંથી પોણા બજે શેરના આઠ
ખાસડાં પડ્યાં. માંખુ મરી જો પહેલાં તો ટોસીમાંથી સ્વર્ગે
સંચરી ગયા.

બાપુ ! મા તો મરી ગયા !

બામયશાળી થઈ ગયા. ઢરડા કરતા મટયા. હાલો
હવે જટ સસજાને લઈ જવાની તૈયારી કરો. સમજાસંજ
બાપુએ સમયનું લાન કરાવ્યું.

બાલકદાસે જટ જટ નનામી તૈયાર કરી ગામમાંથી
બીજા માણસો બોલાવવા સે ?

નારે આપડે ચાર જણા કેવા સંઈ, હાલો કહેતાકને
ટોસીને નનામીમાં સુવરાવી.—બાપુએ ઉઠાવી.

અરે પણ શખને બાધો તો ખરા. શાસ્ત્રીએ કહ્યું.

હવે એમાં બાધે હું, હાલો જટ, બાલકદાસને જણાવ્યું.

ચારે જણા ડોસીની નનામી લઈ ચાલ્યા. માર્ગમાં
ઘોરડીનું ઝાડ આવ્યું તે ઝાડ નીચેથી પસાર થતાં ડોસીનું
શબ ઘોરડીમાં ભરાયું. આપણા ચારે અછલના એથી મીરા.
જો. જો કરતા ખાલી નનામી લઈ સમશાન જઈ પહોંચ્યા.
શબ તે ઘોરડીમાં જઈ ભરાય રહ્યું.

અહ્યા આમાં ડોસીનું શબ નથી સમશાનમાં જઈ
નનામી નીચે મૂકતાં સાથેજ શાશીજીએ ચીસ પાડી.

એલા કોણ લઈ ગયું હશે? સમજાસગ બાપુએ પૂછ્યું.

બાપુ! કેહી મંતર જંતર જાણનારી હતી, કયાંક મંતર
લાણીને અલોપ થઈ ગઈ હશે! બાલકદાસે આશ્ચર્યથી ભવાં
ચઠાવીને જણાવ્યું.

તો જા જ્યાં હોય ત્યાંથી ઝટ ગોતી લાવ્ય. જો તારી
કેહી નો મળે તો બીજાની; મરેલી નો મળે તો જીવતી.
પણ કેઈને લઈને આવજો. સમજાસગ બાપુએ બાલકદાસને
હુકમ કર્યો. બાલકદાસ ઉપડ્યો. ત્રણ જણા ચિતા ખડકવા લાગ્યા.

બાલકદાસ ડોસીના શબને ગોતી ગેતીને થાક્યો પણ
કયાંય પતો લાગ્યો નહિ. તેણે ગામના પાદરમાં એક જીવતી
ડોસીને ચાલી જતી જોઈ દોડીને જોને-પકડી.

હું જવાન નૈં ધરડી સઉં. લીકરા મને કયાં ઉપાડી જાસો ?
શુદ્ધી બૂમ પાડી ઉઠી.

સમશાનમાં કહી બાલકદાસ તેને ઉચકી દોડવા માડ્યો.
સમશાનમાં જઈ બાપુને કહ્યું, બાપુ! આપડી કેહી નો મળી
બીજાની લઈ આવ્યો સઉં.

જેની હોય એની આપડે તો એક ડાહીનું કામ સેને ?
 ઠહીને ડારીને ચીતામાં છાંડી અગ્નિ ચેતાવ્યો. ડાસી
 ખૂંચી પાડવા લાગી. લાગી છુટવા માટે ઘણા ધમપછાડા
 કરવા લાગી પણ વ્યર્થ. આપણા ચારે ભાઈબહેનોએ કરડી
 મરડીને એ બિચારીને જીવતીને જીવતી ચિતામાં જગવી દીધી.

ડાસીને બાળી તેઓ સ્નાન કરી પાછા ગામ તરફ જતા
 હતા તેવામાં પેલી ભોરડી નીચેથી પસાર થતાં ડાસીમાને
 હિંમે માથે લટકતા દીઠાં.

માણું બાલકકાહ ? ડાહી તો આંધ ભોરડી માથે લાગે
 સે. સબળસંગ બાપુ અજબ થતાં બોલી ઉઠયા.

હા, હવે કેમ કરહું !

હાલો એને ય બળતા બઈ “એકના જોવાળ એમ
 બીજનાય જોવાળ” એમ ઠહી ડાસીના શબને ભોરડી પાંચી
 હડાવી લઈ ફરી ચમશાનમાં જઈ અગિાહાડ હાથ આપ્યા. ફરી
 માથાબોળ સ્નાન કરીને ઓ....કરતા ગામમાં ચાલ્યા ગયા.

જ્યારે ગામના માણસોના બાણવામાં એ વાત આવી કે
 આ એકકલના એથમીરોએ બાલકકાસની માતને એકલી
 મૂખંતા બતાવી ઇશ્વરના દરબારમાં મોકલાંવી દીધી છે. અને
 એને બદલે એક જીવતી ડાહીને બાળી દીધી છે. ત્યાર
 તેઓ ચારેને ભારે ઠબકો દેવા લાગ્યા. પણ સબળસંગ-
 બાપુએ તેઓને ધમકાવી કહાડ્યા કે—

માણા તમારામાં અકકલનો આંટોજ કયાં જઈયો સે.
 બાળકકાહને એવી ભરડી મા નોતી ભેતી એટલે એને મરવા
 દીધીને. બીજને જીવતી બાળી ઇ તો ડાહીની જોઠણ હતી
 એટલે પરાણે એની લેળી બળી મુઠ ઇમાં અમો હું કરીયે ?”

પ્રકરણ—૫મું

આ મહત્ત્વ બધામાં ડુંગરા ને આપણા ગામમાં ડુંગરા ને. એક દિવસ બાલકદાસ, સબળસંગ, પ્રમાણીકદાસ અને શાસ્ત્રી જીના મંડળ વચ્ચે એ શોકજનક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો.

બાલકદાસ ! ગોમતીપુરની સીમમાં ડુંગરા નથ ઇં વાત હાશી જો આપડે ડુંગરના બી લાવી વાવીયે તો ડુંગરા હળી નિકળે. સબળસંગ બાપુએ હાંકી મૂકી.

બાપુ ! ડુંગરા ઉગતા હશે ? શાસ્ત્રીએ પૂછ્યું.

મેનત કરીયે તો બધુંય હજે. બાપુએ જણાવ્યું.

એના બી કયાં મળતા હશે ?

ઇ કોકને પૂસવું પડે. સબળસંગ બાપુએ જણાવ્યું. બીજે દિવસે તેને યાદ આવ્યું કે પ્રતાપગઢના ઠાકોરની સરહદમાં થઈ ડુંગરા છે એટલે તેની પાસે બી હશે તેણે એક ખેપીયો મોકલી પ્રતાપગઢના કારભારીને કહેવરાવ્યું કે અમારા ગોમતીપુરની સીમમાં ડુંગરા નથ. તો મેરજાની કરીને થોડાક ડુંગરાના બી શોધજો. અમારે અમારી સીમમાં વાવેતર કરવું સે. ”

જ્યારે સબળસંગ બાપુને સંદેશો પ્રતાપગઢના કારભારીએ સાંભળ્યો ત્યારે તે સમજી ગયો કે આવી માગણી કરનાર માણસ અક્ષતને. આથમીર હોવો જોઈએ ! તેણે આવેલ માણસને કહ્યું.

ભાઈ ! તું તારા સબળસંગને જઈને કહે કે ડુંગરના બી મફત મળતા નથી. જો તેને જોના હોય તો એક બીના એક સો રૂપીઆ શોધલે.

જોષીયાએ સમજાસંગ બાપુ માસે જઈ કારભારીએ કહેલ વાત કહી સંભળાવી. તેણે તથા બાલકદાસે મજીને બીજે દીરંગિજ ખરડો કરવા માંડ્યો. ગામના માણસોએ જાણ્યું કે 'ખરડો કરી જે પૈસા એકઠા થશે તે પૈસા વડે સમજાસંગ અને બાલકદાસ ગામમાં કથા કીર્તન કે હોમ હવન કરવવાના હશે. એવા અનુમાને ગામના તમામ માણસોએ ફાળામાં થયાશક્તિ પૈસા ભર્યા. એક અઠવાડિયામાં તો બાપુએ ચારસો રૂપીઆ એકઠા કર્યા. તે પૈસા માણસને આપી દહ્યું.

બા, પ્રતાપગઢના કારભારીની સાતીમાં આ ચારહે રૂપીયા સોડીને. ડુંગરના બી લઈ આવ્ય.

માણસ ગયો. તેણે પ્રતાપગઢ જઈ કારભારીને ચારસો રૂપીઆ આપ્યા. કારભારીએ તેને ચાર મોટા પાણી પકડાવી દીધા. તે લઈને પેલો ગોમતીપુર આવ્યો.

સમજાસંગ બાપુએ ગામના પંદરમાં ખાડા ખોડાવ્યા. તેમાં ખૂબ ખતર ભરીને ડુંગરનાં બી વચરાવ્યા અને પછી મંડયા પાણી પાવા. છ મહીના માથાકુટ કરી પણ ડુંગરના-ગ્રી ઉગ્યા નહિ. ગામના લોકોએ કહ્યું.

ભલો માણસ ! ક્યાંઈ પાણી તે ઉગતા હશે ?

કેમ નો ઉગે ! ગામ આખા પંડે લીખ માંબી શારહે રૂપીયા ભેગા કરી આ બી વેસતા મંગાવીને વચરાવ્યા સે. સમજાસંગ બાપુએ જણાવ્યું.

ગામના લોકો સમજ્યા કે આપણા પૈસા પાણીમાં ગયા-
આ અક્કલના જોઠમીરાએ ડુંગરા ઉગાડવાની આશાએ
ચારશે. રૂપીઆમાં ચાર પાણી મંગાવ્યા કેાઈ તસ્કર તેઓને
બનાવી પૈસા પઠાવી ગયો.

આપણા અક્કલના જોઠમીરા ગોમતીપુરમાં આવીને
આવી ધમાલો નિત્ય ચલાવતા. તેઓ મૂખ હતા અમ્ય
જનોના વખતોવખત નુકશાન કરતા, છતાં તેઓ પ્રજાને
ધામ હલાવતા. તેથી ગોમતીપુરમાં ચારે ભાઈબધે પૂજતા.
લોકોમાં માનીતા ગણાતા હતા.

એક દીવસ ગોમતીપુરના ચોરા પર ગામના સામટા
માણસો વચ્ચે બેસીને સમજસંગ બાપુ ગપાટાને સપાટા
મારી રીયા હતા તેવામાં તેના ગોવાળે આવી કહ્યું, બાપુ!
આપડા પાડાએ કાઠીમાં પછી પીવા માથું નાખ્યું તે હવે
નીકળતું નથી કેમ કહેવું?

મૂરખના જામ! એમાં મને પૂસવા હું આવ્યો? જો
લે તરવાર, પાડાની જોડય કાપી નાખ્ય એટલે માથું નોખું
થઈ જાહે.

ચોરા ઉપર બેઠેલા બીજા માણસો બાપુના આવા વેણ
સાંભળી બાણી ગયા કે ચેઇ રહ્યું. બિચારા પાડાનું આવી
બન્યું પણ ગમ્મતને ખાતર કેાઈ કંઈ બોલ્યા નહિ અને
એલે તોપણ સમજસંગ બાપુ માને એવા ક્યાં હતા?

ગોવાળ તલવાર લઈ ગયો. પાડાનું મથું કાપી પાછો
આવ્યો.

એલા કેમ થયું ?

પાડાને શુદ્ધી નાંખ્યો તોય માથું તો હજી કોઠીમાં જ છે.
એમાં પૂસવા હું આવ્યો. કોઠી ફેડી નાખ્ય એટલે
માથું બાહરે નિકળી પડે.

જોનાયો તેમ કયું ત્યારેજ પાડાનું માથું કોઠી બહાર
નિકળ્યું.

એઠેલા માણસોમાંથી એક જણાએ પૂછ્યું, સમજસંગ
બાપુ તમે પેલા પાડાનું માથું કપાવ્યું. એના કરતાં કોઠી-
ફેડાવી નાંખી હોત તો પાડો જીવતો રહેત.

હવે તમે આજકાલના સોકરા હું હુમલો. અમે આ ત્રણ
ત્રણ વીંદુ વરહ પાણીમાં નથ્ય નાખ્યા. ઇતો બધું કળ પરમાણે
કરાય. પાડો મર્યો તે પોણ્યો પણ અક્કલ કેવી લડાવી ? ”

સાંભળીને બધા ખડખડાટ હસી પડ્યા. બાલકદાસે કહ્યું.
બાઈયું. તમે બધા ગમે એમ બોલો પણ મલકમાં સમજસંગ
બાપુ જેવી અક્કલ કોઈનામાં નથી. અમે એના બાઈબંધ
અમથા ને થયા હોઈએ ! એને પરતાયે તો મલકમાં અમારાયે
નામ બળીતા થયા સે.

સમજી મનુષ્યો મૂખોને કઈ રીતે સમજાવી શકે ?
સમજા ચૂપ રહ્યા.

માણું બાલકદાસ, તે કોઈ હી શેર ગામની શેલ કરીસ
કે નૈ ? એક હી હાથરા વચ્ચે સમજસંગ બાપુએ હોકડાની
કુંદ તાણતા તાણતા બાલકદાસને પૂછ્યું.

નારે બાપુ ! તમારે પૂન પરતાયે આપડે કોઈ હી
ગામતીપૂરની બાર પગ લીધો નથી.

તયે હાથને એક હી રામનગરમાં આંટો દમ્ આવીયે.

બાપુ ! માણહ વાતું કરે સે કે શેર ગામમાં સેગી
મોટડું ને ઘોડાગાડીયું ગાંડીતુર થઇને રખડે સે ઇ વાત
હારી ? સત્યશંકર શાસ્ત્રીજીએ પૂછયું.

અરે વાતજ પૂચ મા. પણ સતસંકર ઇ કોઈ માણહને
પીલે ને હો. પ્રભાણીકદાસે વચ્ચેથી ખાનીયું ઉપાડી લીધું.
તેણે કોઈ દિવસ રામનગર જેવડું મોટું વળીયામણું શહેર
તો નહિ પણ હજાર ઘરની વસ્તીવાળું ભાવનગર શેર
જેયું હતું. એટલે બધાયે એને મોટથી શેર ગામને
મહીમાં સાંભળવાની આશાએ એની સામે જેમ હંકર સામે
ખિલાડી તાકે તેમ નજર તાપ્રી.

આ શેર ગામની મોટડું ને ઘોડાગાડીયું કોઈને પીલે
ને એનું એક કારણ ને હો સમજસંગજી ? ઘોડાગાડી હારી
આવતી હોય તયે ટોકરી વાગે અને મોટર ઘોડી આવતી
હોય તયે બુકારા થાતા આવતા હોય.

એલા ઇ વળી કેવા ?

નચ્ય હાલજ્યા ? લોક, લોક, લોક

સમજાણું ઘોડાગાડીયુંમાં ઘોડા અને મોટર ગાડીયુંમાં
ગધેડા જોડાતા હશે ? સમજસંગ બાપુએ અટકાવીયો જા કયો.

હો, હો, હો, કરતો પ્રભાણીકદાસ મોટથી હસી પડયો.
મોટર ગાડીમાં ગધેડા કયાં જોડઈ સે, ઇ તો એની મેગીયે
ઘોડી જાય સે.

એલા હાથુ ? મુકય જોડે મારે ગળે હાથ ? સખળ-
સંગ બાપુએ અચંબાના સાગરમાં ડુબકી મારીને એની
હાંથીયા જેવી ડોક પ્રમાણીકદાસ તરફ લંબાવી.

તમારે ગળે હાથ ? પ્રમાણીકદાસે તેનો ફરવતી જેવો
કામળ કર સખળજાંજની લાંબી ડોક ઉપર ફેરવતા કહેલી
વાતની સત્યતાનું સ્ટ્રિફ્ટ બતાવી દીધું.

એલા પરમાણુકદાહ ! હાલો તંયે તમારા બધાને
વિચાર હોય તો આપડે શેર ગામની શેલ કરી આવીયો.
રામનગરમાં જોલ્યો રાજા સેને છ સે આપડો ખાસ નાતા-
દાર માણુહ. એટલે ઉતારા પાણીનો વાંધો ને આવે.

બસ તંયે પશી હું વાંધો સે ? બાલકદાસે કહ્યું. અને
બીજે દવસે રામનગરની મુસાફરીએ નિકળવાનું નક્કી થયું.

બીજા દિવસેની બહેલી પ્રળાતે આપણી મિત્ર ચોકડી
તૈયાર થઈ ગોમતીપુર બહાર નિકળી. રામનગરને પથે
ચડી. સદુથી આગળ સખળસંગ બાપુ હતા. અત્યારે જોજો
જગજનાથીનો ફેરો ચોરજો નેન સુખનું ટુંક કેડીયું અને
માથે પેચદાર પાલકી બાંધી હતી. બાપદાદાની રજવાડી
રીત પ્રમાણે હમરે લેટ કસી હતી અને હાથમાં હોડો ને
જગલમાં માનાસાઈ તલવાર દબાવી હતી. બાલકદાસે ભગવો
જખો, પાણુકોરાની ધોતી અને માથે ભગવી ચીંથરીયા
પાલકી બાંધી હતી. એક હાથમાં ચીંપીયે અને બીજા હાથમાં
હોડો હતો. ગળામાં સામટી માખાજો અને દોરા ધાગાજો.

ઉપરથી તે બાવા તરીકે આપોઆપ ઓળખાઈ આવતો. પ્રમાણિકદાસનો ઠાઠ જુદોજ હતો. એણે જીણી ધોતી, બડો અંગરજો અને સાથે પેચદાર પાલકી મુકી હતી. તેમાં ટાંક-વીનાની ત્રણ ચાર લેખણો ખોસી હતી. એને બેનાર પહેલાજ નજરે ઓળખી શકે તેમ હતું કે આ કાઠ વણીક વહેપારી હશે. સત્યશંકર શાસ્ત્રીજીએ માથે એના દાદાના દાદાના વળતની બતી મુકી હતી. એમાં ત્રીસ ત્રીશ સાલ પહેલાંનાં જુના પુરાના ટીપણાં ખોસ્યા હતા. એના એકલાનાજ હાથમાં હોકો નહોતો. બે કે તે પોતે હોકો પીતા ખરા !

એવા ઠાઠમઠથી સમજસંગ બાપુની સવારી રામતગર તરફ જવા લાગી. માર્ગમાં થાકે ત્યાં વીસામો ખાતા અને ગપ્પાટા જુડતા તેઓ મજલ દર મજલ કરતા ચાલ્યા જતા હતા. સમજસંગ બાપુ રાજ જેવા દેખાતા. પ્રમાણીક દાસ તેના દીવાન હોવાનો ખ્યાલ આપતો. બાલકદાસ રાજ શુરૂ જેવો લાગતો અને સત્યશંકર શાસ્ત્રી રાજ પૂરોહીત હોય એવી છાપ પાડતો હતો.

આખો દિવસ મુસાફરી કરીને છેક સાયંકાળને સમયે તેઓ એક ગામને પાદર આવી પહોંચ્યા. આજની રાત આ ગામમાં ગાળી પ્રભાતે આગળ મુસાફરી કરવાનો મન-સુખો કરીને તેઓ ઉતારાની શોધ કરવા લાગ્યા. પૂછતાં પૂછતાં તેઓને પત્તો મળી ગયો કે ગામ બહાર મુસાફરોને ઉતરવાની ધર્મશાળા છે. તુરતજ ચારે જણાએ ધર્મશાળા જોતી કાઢી તેમાં જઈ પામ્યા નાખ્યો.

ધર્મશાળામાં ધાર્મી નાંખ્યા પછી બાબા બાલકદાસે વાત ઉઘ્યારી, સબળસંગ બાપુ ! ભુખ ખરેખરી લાગી સે, પેટની પુંજ કરી લીધા વીના કોઈને ઉંઘ આવવાની નથી. સતશંકર શાસ્ત્રીએ એની વાતને ટેકો આપ્યો. પણ પૈસા આવવાની વત ઉરાલી દીધી. શિવ, શિવ, શિ...વ એણે ખેટે ખોટો ખડીયામાં હાથ ફેરવી પોકાર પાડ્યો. બમ્મડાની બાને મેં દહવાર કીધું તું કે મારા ખડીયામાં પાંસ પશીસતું પરમુરણ ને પાંસ પશીસ રોકડા નાંખજે પણ રાંડ રાંડી રાંડે એક પાછં પણ નાંખી નથી.

હશે ભુલી ગઈ હશે. શાસ્ત્રીજી આવી કાળી રાતે તમે બામણ ઉઠીને હરાપ આપો મા નેં તો ક્યાંક હાસો પડ્યો ? પ્રમાણીકદાસે શાસ્ત્રીજી ઉપર આધાસનની અંબલી છાંટી.

મળું તારે કેમ થાડે ? એલા બાલકદાસ તું ખાવાની વાત કરે સો પણ કાંઈ હારે નાણાં પાણી લાગ્યે સો કે નેં ?

બાપુ ! તમ જેવા મોટા માણુહ હારે હોય તયે હું બીજા માનનારો બાવો હારે નાણાં પાણી શું કરવા વેંઢાઈ ? બાલકદાસે બાપુને માથે ફૂલ ચડાવી દીધા.

એલા પરમણીકદાસ ? તારું ગજવું કોઈ દીખાવી નો હોય !

બાપુને ગળે હાથ. બરેથી કોથળી તૈયાર કરી કરીને લેતાં વંહરી ગયો સહં.

તો કંઈ નેં ખવું તમારે બધાને ને હું એકલો પેહા એનો દહં ? બાપુએ હઠ પકડી.

પ્રમાણીકદાસ, સત્યશંકર અને બાલકદાસ સમજી ગયા. કે બાપુનો મીઠાજ ગયો તો આખી રાત જોકળ આઠમ કરવી પડ્યો. એટલે એક પછી એક ફેરવી તોળી. બાલકદાસ કરકરીયાવાળી એક આની એની લોટ માગવાની ઠેાંણીમાંથી કાઢી બેઢ્યો,

બાપુ ! આ એક આની તો મારી પાંહેથી નીકળી.

એલા તું જો જોઈ. સળજસળે શાસ્ત્રીને કહ્યું. સત્ય-શંકરે એ બેવડીયા અને એક એકપરીયું મુક્યું. અમારી પાંહે પાંસ પાઈ પડીસે પ્રમાણીકદાસે એક પૈસો અને એ પાઈ ઠહાડ્યા.

સળજસળ બાપુએ બધા પૈસા ગણી જોયા તો દસ પૈસા અને એ પાઈનો કુલ સરવાળો થયો, તેમાં રૂપાની બેઆની તેણે પોતે લેળવી અને ચાર આના આઠ પાઈની સીધા સામગ્રી મંગાવી. સ્ત્રીયું લેવા પ્રમાણીકદાસ ગયો હતો તેણે ચોતાની પાંચ પછ જુદી તારવી લીધી એટલે સીધા સામગ્રી તો માત્ર સગ્ગાચાર આનાનીજ આવી.

સત્યશંકર શાસ્ત્રીએ જટ જટ મંગાળો ચેતાવી રસોઈ બનાવી નાખી, રસોઈમાં માત્ર ત્રણ લાડુ, ત્રણ ઢેમરા અને થોડું શાક. રસોઈ તૈયાર થઈ એટલે શાસ્ત્રીએ બધ-બધા પાસે જઈ કહ્યું,

ચાલો જમી લ્યો.

એહં રસોઈ ? કહી સબળસંગ બાપુએ સવળી રસોઈ તપાસી લીધી. એલા સંતશંકર ! એમાંથી બે લાડવા ને એ ઢેબરા મને હથે દે.

તો બાકી રહે એક લાડવો અને એક ઢેબરું એમાં હું શું ખાઉં અને આ બે જણાને શું હઉં ?

તમારું તમે જાણો. પેલા મને પીરહી દ્યો. સબળસંગ બાપુએ એહુકમી ચલાવી. તેની સામે ત્રણે ભાઈબંધોએ સત્યાગ્રહની લડત આદરી. અંતે ઉભય પક્ષે સમજુતી બરી સલાહ કરી. બાલકદાસે એના જમણા હાથની આંગળી ઊંચી કરી કહ્યું.

જવો ભાઈયું ! આપડે એમ કરો. અટાણે આમને આમ બુખ્યા હુઈ જાવ હિંદમાં જેને સાગમાંથી આરું સપનું આવે છ હાથ લાડવો ખાય ને બાકીના ત્રણ જણા અડધો અડધો લાડવો ને અઠેકું ઢેબરું ખાય.

હા. જો આ રીતે કરવા બધા ઇચ્છુ તથા તો આપડો કલ્પ્યો મટી જાય. પ્રમાણીકદાસે મત આપ્યો.

બીજાઓએ પણ એ શરત કબૂલ મંજૂર સહી રાખી. રસોઈ ઢાંકીને ચારે જણા સુઈ ગયા. ઘોડીવારમાં બાલકદાસ, સત્ય-શંકર અને પ્રમાણીકદાસ ત્રણે નિદ્રાધીન થયા પણ સબળસંગ બાપુને બુખ્યા નિંદ્રા આવી નહિ એ તો જાગતાજ રહ્યા. જ્યારે ત્રણે નિત્રેના નસ્કોરાના નાદો તેને કાને અથડાયા ત્યારે તે પથારીમાંથી ઉઠ્યા. એક ચક્કર લગાવી જે સ્થળે રસોઈ ઢાંકી હતી ત્યાં લગી જઈ આવી પાછા પથારીમાં પડ્યા. ઘોડીવારે રામ શમની રટના કરતાં નિંદ્રાધીન થઈ ગયા.

ઢેલી પ્રભાતે સહુથી પહેલો બાલકદાસ જાગ્યો. તે બહુજ ભૂખ્યો થયો હતો. તેણે મિત્રોને જગાડ્યા અને કહ્યું. “ભાઈઓ! એક પછી એક પેત પોતાના સવમ્ભઓની વાતો કહી સંભળાવો એટલે જમવાનો નિર્ણય થઈ જાય.

પેલો તુંજ તારા હપનાની વાત કરને. સમજસંગ બાપુએ તેનેજ પ્રથમ તેનું સવમ્ભ કહી સંભળાવવા જણાવ્યું.

બાલકદાસે ઉભડક ભેસી વાતની શરૂઆત કરી. હું સૂતો ને થોડીવાર થઈ એવે સપનામાં એક શંકરનો ગજુ ભારી પાંહે આવી ભાલ્યો કે—“હાલો કૈલાહમાં શંકર મારાજે આજ તમને મેમાની આપવા બોલાવ્યા સે. સાંભળીને હું રાજી રાજી થાતો એની હારે કૈલાહમાં ગયો. કૈલાહમાં શંકર ભગવાને તથા પારવતી માતાએ મને મીઠો આવકાર આપ્યો. બત્રીસ ભાતનાં ભોજન જમાડીને શંકર મારાજે તાંડવ નાચ દેખાડી મને રજા આપી. એટલે હમણાંજ હું જાગ્યો ને તમને ત્રણેને જગાડી દીધા.

એલા તને ? સમજસંગ બાપુએ પ્રમાણીકદાસને પૂછ્યું. તેણે કહ્યું. હું ઉંઘમાં પડ્યો ને પછી થોડીવાર એવું સપનું આવ્યું કે જાણે એક ઘેર જંગલમાં જઈ ચડ્યો જ્યાં મને બહુજ તરશ લાગી એટલે એક કુવા ઉપર પાણી પીવા ગયો. મારી પાસે દોરી લે ટો હતા તેનાથી હું પાણી પી ચતો હતો એવે કુવાનો કઠેરો તૂટ્યો. હું કુવામાં ઉછળી પડ્યો. પણ અંદર નજર કરે સઉં તો એક સુંદર માલ દેખાણો.

હં માલની ઝોશરીમાં એક રૂપાળી સેકરી સોનાની હી ઠાળા ખાટય માથે હીંસકતીથી એણે મને આવકાર આપી હી ઠાળે બેઠાયો. મેં પુરયું તમે કૃષ્ણ સો? ઇણે જવાબ દીધો હું નાગકન્યા અહિં ને તમારું રૂપ જોઈ તમને વરી સુક્રી અહિં એમ કહીને એણે તો મને સોના રૂપાના ઠામમાં જમાડ્યો ને મને રીજવવા માટે હાથમાં પચરંગી વીજણા પકડી મને વાહર નાખતી ગાણા ગાવા મંડી. હં સાદ્યળીની શી વાત કહું? આખી રાત નાગકન્યા હારે મળા કરી તમે મને ઉંઘમાંથી જગાડ્યો તયેજ હં મળા બગડી ગઈ.

પ્રમાણીકદાસની વાત પુરી થઈ રહી એટલે સત્યશંકર શક્તીનો વારો આવ્યો. એણે જણાવ્યું “ભાઈયું મેં આજ રાતે સપનામાં જે મોજ માણીસે હં મોજ દુનીયામાં કોઈ માણુકે તો હું, આકાહના દેવતાવેય ને માણી હોય. જાણે સપનામાં હું ઇંદર મારાજની કસારીમાં ગયો. એક શિંખાહણ ઉપર ઇંદર મારાજ બેઠા થા. એની હામે અપહારાઉ નાસ કરતી થી, બીજા ઘણા દેવતા હં નાસ જોવા આવ્યા થા ઇંની વચમાં હું બેઠી ગયો. નાસતાં નાસતાં અપહરાની આંખ મારી આંખ હારે મળી ગઈ. શાર નજર એક થઈ થતાં તો અપહરા મારી હારે પાણી પાણી થઈ ગઈ ઝટ ઝટ નાસ પુરો કરી મને કચેરી-માંથી હંને ઘરે લઈ ગઈ ઘરને એક ખૂણે બેઠારીને ઇણે મારા ગળામાં વરમાળા નાખી ને મને હાથ બેડી કેવળ માંડી-હા, કેા કેના. અગ્રાણીથી હું તમારી હારે વરી સુક્રી.

મ્રે થોડી આનાકાની પછી એની વાત માની લીધી. અપહરણે મને જમાડ્યો. પશી આખી રાત એની હારે મેજ માણી. બરોબર રંગ જામી રહ્યો થો ઇ વખતે આ અભાગીયા બાલકઢાડે રાહ પાડી એથી હું જાગી ગયો.

બાલકઢાસ, સત્યશંકર અને પ્રમાણીકઢાસ અંદરો અંદર વિચાર કરવા લાગ્યા કે અમારા ત્રણ જણ જેવું સપનું સખજસંગ બાપુને ને આવ્યું હોય ! કયાથી આવે ? બાવા બાલકઢાસે કેલસ રોક્યો હતો. પ્રમાણીકઢાસે નાગલોકમાં ધામા નાખ્યા હતા અને શાસ્ત્રીજી ઇંદ્રલોકમાં જઈ પહોંચ્યા હતા. હવે માત્ર મૃત્યુ લોક જ બાકી રહ્યો હતો. એટલે સખજસંગ બાપુનું સપનું આશ્ચર્યજનક કયાંથી નીવડે ?

બાપુ ! હવે તમારા સપનાની વાત કરો. બાલકઢાસે સખજસંગને કહ્યું.

ઇ નો પુસો તો હાઈ. માઈં સપનું તમારા ત્રણ જેવું હાઈ નથી પણ ખરાબ સે.

ભલે ખરાબ હોય ! ખરાબ હશે તો તમને અડધો લાડુ અને એક ઢેબડું મળશે. તમે સપનું કહી સંભળાવો. એટલે કેનું સપનું હાઈ ઇનો તોડ બંધાય. જેનું સપનું હાઈં હોય જ ડોઢ લાડવો ખાય. બાલકઢાસે જણાવ્યું. તેને આશા હતી કે બધાથી પોતાનું સ્વપ્ન વધારે સાઈં હશે. તેથી ડોઢ લાડુ પોતાનેજ મળશે.

હાંલજો તમે. ઠાવકે મીઠે સખજસંગ બાપુએ એના સપનાની વાત ઉપાડી. રાતમાં અ.પણે શાંરે જણા હતા.

ધ પશી થેડી વારે એક શીંગડાવાળા જમે આવીને મને
 જગાડ્યો. મેં જાગીને તે બીદામણા જમને પૂછ્યું, ભાઈ
 સાબ ? તમે શું કામ આવ્યા સો ? જમે મારી હામે ગદા
 તાકીને પઠકારો માયો, હઠય, આગળ થઈ જા. બીકનો
 માયો હું એની મોઢા આગળ થયો. ધ મને જે ઠેકણે
 આપડી રસોઈ હાંકી થી ધ ઠેકણે લઈ ગયો. ને મને
 તાડુકીને કેવા લાગ્યો. આ ત્રણ લાડવા ને ઠેમરા ખાઈ જા,
 મેં કીધું મેરમાન ? એમાં અમારા શાર જણાનો લાભ સે.
 વેંસણમાં તકરાર જાગવાથી જેને હાડે સપનું આવે ધ
 અઠધ ભાગ ખાય એવો કરાર કરી અમે હુતા સંજયે.
 એમાં તમે મને એકલને ક્યાં ખવરાવી દ્યો સો. જમે
 મારી વાત માની નૈ. મેં તમને જગાડવા મઠે રાહજું
 પાડવા માંડી. બાલકદાદ, પરમાણુકયા એવા સતસંકર પણ
 કેણ હાંબળે ? બાલકદાદ કૈલાહમાં, પરમાણુક પાતાળમાં,
 ને સતસંકર ઈંદર મારાજની કચેરીમાં, પશી જવાબ કેણ
 દે. હું તો સાદ પાડી પાડીને મરી ગયો. પણ તમારા ત્રણ
 માંથી એકેયે જવાબ દીધો નૈ.

પશી ? બાલકદાસે ઓઝીયાળું મોઢું કરીને પૂછ્યું.

પશી હું ? મારે કડવું મોઢું કરીને બધા લાડવા ને
 ઠેમરાં ખાઈ જવા પડ્યા.

હેં ? શાઓનો સાદ ફાટી ગયો.

હેં શું હા.

પ્રમાણીકદાસે રસોઈ ઢાંઢી હતી ત્યાં જઈ નજર ઠંચી
તો મેદાન સાફ હતું બધા ખડખડાટ હસતા બોલી ઉઠ્યા.
સખળસંગ બાપુ ! બધા કરતા તમારું સપનું હારું.

પ્રકરણ-૬ કું

રાતે કરેલી ચરતમાં સખળસંગ બાપુની જીત થઈ.
તેઓ તેના સાથીદારોના મુઠ્ઠા જવા પછી સઘળી રસોઈ
ઓઈયાં કરી જઈ સૂતા હતા એટલે તેઓને અત્યારે ભૂખ
રહી ન હોતી, પરંતુ અત્યાર સૂઈ લાડુની આશા રાખી
રહેલા તેના ભાઈબધેને ચણા વટાણા ફાક્યા સિવાય અગળ
મુસાફરી કરી શકાય તેમ ન હોતુ એટલે તેઓએ થોડા
થોડા તે ગામડીયો એવો ફાટી લીધો અને ઉપર પાણી પી
આગળ પંથ શરૂ કરીધો.

માર્ગમાં એક ઘોડી સરિતા આવી, તેમાં પૂંકળ પાણી
આલ્યું હતું. તાણ પણ માણસોને તાણી બચ તેવું હતું. સખળ-
સંગ બાપુએ તેના ભાઈબધેને લાઇનસર ઉભા રાખીને કહ્યું
ભાઈયું ! આ નદીમાં તાણ બઉં સે એટલે આપડે બધા કાઠડા
બીડીને સામે કાંઠે નિકળીયે ને તો શારમાંથી એકાદ તણાઈ બહું.

સખળસંગ બાપુની તે વાત સઘળાને પસંદ પડી. ચારે
એક બીજના હાથ સાથે બાજી પડ્યા અને મંડયા નદિ
હતરવા. એક માણસ સામે કાંઠે ઉભો ઉભો તેઓની રમત
જોતો હતો. તેની બારે અઝબળી વચ્ચે ચારે ભાઈબધે
બારે ગડમથલ કરતા સરીતા ઉતરી ગયા.

હલા સે. પુરેપુરા સંધ્યે કે શારમાંથી અકેય તણા
ગયો સે ? ગણી લેવા દયો. એમ ભોલી સમજસંગ બાપુએ
માણસો ગણવા માંડયા. એક, બે અને ત્રણ.

હાય, હાય. ભગવાન ભારે થઈ ! સમજસંગના મોઢામાં
ચીસ નિકળી પડી.

શું થયું ?

આપઠામાંથી એક જણને નદી તાણી ગઈ.

હાય ને ? મને ગણવા દયો ભેઈએ. કહીને બાલકદાસ
બધાને ગણવા લાગ્યો. એક, બે, ત્રણ.

એમ વારાફરતી ચારે જણાએ ગણતરી કરી ભેઈ
પણ ત્રણજ માણસો હીજાળમાં આવ્યા. પેલો માણસ
આપણા અક્કતના જોથમીરોની આ રમ્મત અવલોકી
અજબ થયો તે ધીમે ધીમે તેઓની પાસે જઈ બોલ્યો.

ભાઈઓ ! તમે શું કરો છો ?

અમે માણસોની ગણતરી કરીયે સોયે.

તે ?

એક જણો ઘટે સે.

બરેથી કેટલા માણસો નિકળ્યા હતા ?

શર ! સમજસંગ બાપુએ જણાવ્યું.

પેલાએ નજર કરી તો તેની નજર રક્ષામે બરાબર
ચાર માણસો હલા હતા. તેણે કહ્યું, ભાઈઓ ! એક તરફ
હલા રહો હું ચારે ચાર માણસ કરી દઉં.

તે સમજ્યો હતો કે આમાંથી જે ગણે છે તે સામે
હલેલા ત્રણ જણનેજ ગણે છે પણ પોતાને ગણતો નથી.

એટલે તેણે ચારેને એક લાઈનમાં ઉભા રાખી હાથમાં પકડેલી સોટી વતી ગણતરી કરવા માંડી. પ્રથમ સમજસંગ બાપુ ઉપર ફટકો કરી કહ્યું એક-

એક-કહેતા બાપુ દુર જઈ ઉભા.

બે-કહી બાલકદાસને છાંડી

બે.

ત્રણ-શાસીને ચોડી.

ત્રણ. શાસીજી ત્રાત કદમ ઉપર જઈ ઉભા.

ચાર કહીને પ્રમાણીકદાસને સોટી ચોટાડી.

ચાર. પ્રમાણીકદાસે ચીસ પાડી.

અહે હો. આતો ભગવાન ! કહી સમજસંગ બાપુ પેલા પુરુષના પગમાં પડી ગયા.

બાઈ હું ભગવાન નથી.

ના બધ શાખ ! ખોટું બોલ્યો ગા. તમે સમત્કાર વડે ત્રણમાંથી ચાર કરી લીધા. નરહી મેતાની હુડી શીકારી, ભરી સલામઃ નવથે નવાણું શીર પુડી દરોપદીની લાજ રાખી-નરથંગ રૂપે નોર વધારી હરણ્યા કંહુને મારી પેલાદ ને જગારી લીધો. નીંબાડામાંથી મંજરીના બચાં છવતા રાખ્યાં-હ. તમે પોતેજ.

ચારે જણા પેલાને ચમત્કારી પ્રભુ ધારી પગે પડવા લાગ્યાં. બિચારો એ અજાણ્યો આદમી આ અકલ્પના ઓથ-મીરોથી અભરાઈ ગયો. તે ત્યાંથી ચાલી જવા તૈયાર થયો. પણ ચારે જણાઓએ તેને પગેથી મજબૂત પકડી રાખ્યો.

વરદાન મેળવ્યા વીના તો નાંઈ જવા દઈએ સમજસંજ
બાપુએ હઠ લીધી.

એ પુરૂષ નજીકના ગામનો પટેલ હતો. હામ, દામ તમામ
વાતે સૂખી હતો. તેણે જણ્યું કે આ બધારા કોઈ દુઃખી મુસાફરો
હોશે. માગી માગીને શું માગશે ? તેણે કહ્યું, બાંઈઓ ! હું
ભગવાન નથી છતાં તમારે જે કંઈ માગવું હોય તે માગી લ્યો.

સમજસંજ બાપુ પાછડી ઉતારીને જોલ્યા, મારે પાંસ
લીકરા થાય.

તથાસ્તુ

બાલકદાસ જોલ્યો : મારી વડે મારા કેવામાં નથી છ
હું કંઈ ઇ પરમાણે કરતી થાય.

એમ થાઓ.

પ્રમાણીકદાસ કહે દરીયામાં જેટલી લક્ષ્મી છે એટલી બધી
મારી હાટડોમાં આવતી રે.

આવી જશે.

શાસ્ત્રી કહે મને ત્રણ કાળનું સૂજે.

સૂજશે

એ રીતે ચારેને વરદાન આપી ભગવાને તે સ્થળે
કેટલાએક વાસણો તથા ખાવાનું મંગાવી તેઓને જમાડ્યા.
જમ્યા પછી લક્ષ્મી ત્યાંથી જવા તૈયાર થયા ત્યારે પટેલે
કહ્યું. આ બધા વાસણો લેતા જાઓ.

સમજસંજ બાપુ હાથ જોડીને જોલ્યા, પ્રભુ આવડા બધા
વાહણ રથે હંસવાય ? આ બધા વાહણો ભંગાવી એક મોટો

તમાક બનાવી દ્યો. તો એક જણાથી ઉપાડી લેવાય પટેલે તે વાસણો મામમાં મોકલાવી તમામ વાસણોના બદલામાં એક મોટો તમાક મંગાવી દીધો અને સાથે કેટલીએક સીધા સામગ્રી બંધાવી બહુતોને ત્યાંથી સહીસલામત વળાવી દીધો.

પ્રકરણ-૭ મું

આપણા અક્ષરવંતા મુસાફરો રામનગરની વાટે ચાલ્યા જતા હતા. માર્ગમાં શાસ્ત્રીજી રસોઇ બનાવતા અને ચારે જમતા બગવાન મળ્યા પછી તેઓને ઉપવાસો કરવા પડતા નહોતા.

જે તમાક પટેલે આપ્યો હતો તેનું નામ સબળસંગ બાપુએ પોતાના ગામ ઉપરથી ગોમતીયો તમાક પાડયું હતું. જમી પરવારી જ્યારે પડાવ ઉપાડી આગળ કુચકદમ કરતા ત્યારે તે ગોમતીયા તમાકને ખાંભે મારી લેતા હતા. રાતવાસો રહે ત્યાં સબળસંગ બાપુ રાત આખી એ તમાકમાંજ સૂઈ રહેતા.

એક રાત તો સબળસંગ બાપુએ તમાકમાં નિરાંતની નિંદ્રા લીધી. બીજી રાતે વનવગડામાં તેઓ રાતવાસો રહ્યા હતા. વાળુપણી કરીને સબળા સુષ્ક ગયા હતા. સબળસંગ બાપુ તમાકમાં પડ્યા હતા તેવામાં એક ચોર આવ્યો. તે તમાક લીધો વાળી ઉપાડી ગયો. જ્યારે પ્રભાતે સબળસંગ જાગ્યા ત્યારેજ તેઓ બહી ચકયા કે પોતાને નીચે નાખી કોઈ તમાકની ચોરી કરી ગયો છે.

બાલકદાસ, પ્રમાણીકદાસ તથા શાસ્ત્રીજીને તમાક ચોરાયાની વાત બહી બહુજ થોડ થયો. સબળસંગ

બાપુના શોકનો અવધીજ થઈ ગયો હતો. ચારે મિત્રોએ બારે શોક ભર્યે હૈયે મુસાફરી ચડ કરી. સાંજ પડતાં પહેલાં તેઓ રામનગરના દરવાજા નજીક જઈ પહોંચ્યા.

રામનગર બહાર એક તળાવની પાળ ઉપર કેટલીએક બેઠીઓ રાખ્યા હોતી હતી. સખજસંગ બાપુએ શોકાતુર ભાવે કંઈને પૂછ્યું ભઈ! આ બાધું બોનું કેમ કુટી રહ્યું છે? ઢાંકાભાઈ ગયા.

હાય હાય! સાંમળતાજ સખજસંગ બાપુનું હૈયું ભરાઈ ગયું. એલા બાલકદાહ! જો તો ખરો એક ઢાંકણા હારે આટલી બધી બાધું સાતીયું કુટે છે ને આપડો તબાક નેવો તબાક ગયો તોય સાનામાના હોભા સંઘ.

બાલકદાસનું હૈયું પણ ભરાઈ ગયું. ચારે જણાએ બાંધે ચકાવીને માંડ્યું કુટવા. પેત્રી બેઠીઓ કહે, હાયહાય ઢાંકો તો આપણા બોથમીરોના શોદામાથી પોકાર બહાર પડે છે.

અમારો જોમતીયો તબાક. હાય હાયરે તબાક! વોયરે....તબાક.

રામનગરના માણસો તેઓને કુટતા જોઈ આશ્ચર્ય-ચક્રીત થઈ ગયા.

કુટી કુટીને થાક્યા એટલે આગળ ચાલ્યા. રામનગરના દરવાજામાં દાખલ થઈ સખજસંગ બાપુ રામસંગ રાજના ખોરડા ક્યાં આવ્યા? એવો પ્રશ્ન જે મળે તેને પૂછવા લાગ્યા.

આપણા સખજસંગ બાપુ રામનગરના રાજા રામસિંહને જોળખતા હતા. એક વખત આ રીતે જોળખાણ થયેલી. રામનગરના મહારાજા રામસિંહજી એક વખતે એના કેટ-

જાએક માણસો સહીત શિકારે નિકળ્યા હતા. ઘોર અરણ્યમાં તે તથા તેના મણસો એક વિકરાળ વારાહ પાછળ પડ્યા. વારાહ પાછળ અશ્વો દોડાવતા મહારાજના સાથીદારો અરણ્યની ગાઢ ઝાડીમાં છુટા છુટા થઇ વિખૂટા પડી ગયા. મધ્યાનકાળે રામસિંહજી એકલાજ વારાહ પાછળ રહ્યા. વારાહ તેને બહુજ દુર સુધી ધસડી ગયો. અંતે ગોમતીપુરની સીમમાં તેણે વિકરાળ વારાહને ઠાર કર્યો.

શ્રીરામ રૂતૂના ધોમ તડકા પડતા હતા. ધરતી ધગ-ધગતી હતી. આકાશમાંથી જાણે એકલી આગજ વરસતી હતી. એવી સખત ઉષ્માથી સૂકોમળ રાજવી પરસેવે રેમજેમ થઇ ગયો. તેનો અધ પણ થાક્યો હતો. રાજાને ખરેખરી તરસ લાગી હતી. તેના મોઢામાંથી દોટ ઉડતો હતો. એને લાગ્યું કે જો પાણી નહિ મળે તો આ ઘડીએ હું મરી જઇશ તેણે પાણીની તલાસમાં અશ્વને ગોમતીપુરની સીમમાં લીધો. તે વખતે સમળસંગ બાપુ ગામથી એક કોશ દુર તેનું ખેતર હતું તે ખેતરમાં હતા. તેના સાથી હજી હાંકતો હતો અને તે પોતે ખેતરને શેઠે ઉભા ઉભા વિચાર કરતા હતા કે—

માથું આ આલ ભુરું દેખાય સે. એને પ્રભુએ ગળી લગાવી હશે કે કાળો રોગાન ? એના થાંભલા કયાં ગોઠવ્યા હશે. આ સોમાદામાં મેં વરહેસ. ઇ આલમાંથી કેઇ પાણી સાંટતું હહે કે એની મેજાએ પડતું હહે ? એના એવા વિચારમાં મસગુલ બનીને ઉભા હતા એટલામાં રામસિંહે તેની પાસે અવી હાથને ઇસારે પાણી માંગ્યું.

તરફથી થયોસ ? સખજસંગ બાપુએ પૂછ્યું.

રામસિંહથી બોલી શકાતું ન હતું તેથી તેણે ડોકું ધુણાવી હા પાડી.

સખજસંગ બાપુએ એક ભાલીયામાં પાણી સંઘરી રાખ્યું હતું તે આણીને રામસિંહને ખૂબ પાણી પાડ્યું. પાણી થી તૃપ્ત થયા પછી તેણે સખજસંગ તરફ આભાર ભરી દષ્ટિ ફેંકતા પૂછ્યું -

તમારું નામ શું ?

હખજસંગ !

કેવા છો ?

રસપૂત.

ક્યાં રહો છો ?

આ હામે દેખાય સે ને હ ગોમતીપરમાં. પણ દીકરા તું કોક ખાખી દરવેહવાળો રાજનો સંપદ લાગહ. જોજો હો પાણી પાયાનો ગણ બુક્તો ને મારું નામકામ પુશી રાજ પાંહે જઈ આડીઅવળી સાઠી કરતો નૈ. નારે હું એવો ગુરુચાર નથી. રામસિંહે સખજસંગની ભાષા સાંભળી બાણી લીધું કે આ કોઈ અકલનો ઓથમીર લાગે છે. પરંતુ પોતાની ઉપર તેણે અત્યારે ઉપકાર કયો છે. તેના આભારના બદલામાં એને આપી શકાય તેવી કોઈ વસ્તુ તેની પાસે નહોતી તેથી તેણે સખજસંગને કહેવા માંડ્યું, સખજસંગ ! હું તમારો ઉપકાર નહિ બુઢું. તમે એક વખત રામનગર જરૂર આવજો.

હ રામનગર ક્યાં અબુ ?

અહીંથી ત્રીસ આલીશ કોશ દુર છે.

એમ ? તંચે તો આધુ' નંઈ હો. કોક હી અવાહે તો!

જરૂર આવીહ. પણ તમારું નામ હું.

હું પોતેજ રાજા.

એહા હું કેસ ? આ મલક બધામાં તારા નામની
ફે ફાટેસ. આ ગામી ગામના એકુતો તને તગાવી ભરેહ
જેની નો માની હકાય એવી બધા વાતુ કરેહ. ઇજ તું ?

હા,

એ હોહો તંચે તો ધન્ય ભાગ મારા કે આજ રાજા
માણહના દરહન થયાં. હવે મારું એક વસન પાળવું પડહે.
શું ?

જવો અટાણે રોટલા ખાવાનો વખત થઈ ગયો સે
એટલે મારે ઘરે રોટલા ખાવા આવવું પડહે.

નહિ. હું જમવા નહિ રોકાઈ. મારા માણસો મને
ગોતતા હશે. રામસિંહે જણાવ્યું.

સમજસંગ ખાપુએ બહુ આગ્રહ કર્યો પરંતુ રાજા
રોટલા ખાવા કબૂલ ન થયો, એક વખત રામનગર જરૂર
આવવાનું કહીને તે અસ્વ હાંકી ગયો.

તે દીવસની સમજસંગ ખાપુને રામનગરના રાજા સાથે
ભાઈબંધી હતી. એટલેજ તેઓ રામનગરમાં પત્ર મૂકતા
હતા. રાજા રામસંગના ખોરડા પૂછવા લાગ્યા. અન્ય
મનુષ્યો તો કંઈ સમજયા નહિ. પરંતુ એક ગામઠીયો
તેઓની ભાષા સમજી ગયો. તેણે ગામ વચ્ચે
આલીશાન રાજમહેલ હતો તે તરફ આંગળી સૂંધીને કહ્યું.

ઝોલી મોટી મોટી મોટીયું દેખાય એમે જજ રાજ
રામસંગ બાપુનો દરબાર.

સાંભળીમે ચારે એકદમ ચાલતા રાજમહેલના મુખ્ય
દરવાજા પાસે જઈ પહોંચ્યા.

મકરણુ ૮-મું

હલા રહો. રાંચાવ વગર રાજ્યે રાજમહેલમાં કેમ
હોડયા જાવ છો? કેણુ છો તમે? રાજમહેલમના પહેરગીરે
સબજસંગ બાપુની ટોળીને રાજમહેલમાં પેસતી અટકાવી.

એ સપાઈ ભાઈ! જરાક મોડું હંભાળીને બોલ. અમે
વગર તેડાવ્યા ને રાજા રામસંગના તેડાવ્યા આવ્યા સંધ.
અરજદાર છો? પહેરગીરે પૂછ્યું.

અરજદારે નથ્ય ને ગરજદારે નથ્ય. હું તો સહી રાજાનો
ભાઈબંધ સબજસંગ બાપુએ ઠાવકે મોઢે જણાવ્યું.

બધા પહેરગીરો સબજસંગ બાપુના ઉપરોક્ત વાકયો
સાંભળી ખડખડાટ હસી પડ્યા તેઓએ અનુમાન કરી લીધું
કે આ લોકો મેડ હોસ્પિટાલમાંથી નહાસી છુટેલા મીજબાનો
છે. હવે તેઓએ રમુજ આદરી. તમે રાજા સાહેબના
ભાઈબંધ છો કેમ?

હા. જો માન્યામાં નો આવતું હોય તો મેલમાં જઈને
વાવડદે કે ગોમતીપુથી સબજસંગ બાપુ આવ્યા એ. હંભાળીને
ઉઘાડે માથે ને જઠવાણે પગે હોડયા આવે તો હા કેન્.

ઓહોહો ત્યારે તો આ રાજા સાહેબના ભાયાત હશે!
તમારું નામ સબજસંગ બા.....

પહેરગીરનું વાક્ય પૂર્ણ થાય તે પહેલાં રાજમહેલમાંથી
મહારાજાની મોટર ક્રાટકમાં આવી. મહારાજાએ સબજસંગને

પહેરેગીરે સામે ઉભેલ અવલોકી મોટર ઉભી રખાવી. મરકાં થોડે પૂછ્યું, અહોહો તમે અહીં ક્યાંથી ?

કાં હું નોતો કેતો ? સખળસંગે પહેરેગીર સામે છાત કુંભાવી કહ્યું. બાપુ ! રામનગર જોવા અને તમારી મેમાન માણવા આવ્યો સઉ.

પહેરેગીરે સમજી ગયા કે “ આ ગામડીયો મહારાજ નો જોળખીતો લાગે છે. જે તે આપણી વિરુદ્ધ બોલશે તે બારે થશે પણ સખળસંગ બાપુ કોઈનું ખરાબ કરે તેવ ન હોતા. રાજાએ પૂછ્યું-

ક્યારે આવ્યા ?

આ હાલ્યાજ આવીએ સીંએ.

ખુશી મનમાં ?

હોવે તમ દીકે વથેક. તમારાં બાળગોપાળ મનમાં સેને સખળસંગ બાપુએ વિવેક કર્યો.

હા. કહી રામસિંહે એ ગામડીઆને ગમાર વિવેક હીણ છતાં લોળો અને પોતાની ઉપર ઉપકાર કરનાર બધું તેને રાજ્ય અતિથી તરિકે રાખવાનો પ્રમંધ કર્યો. એ વખતે એક સેવકને બોલાવી સખળસંગ બાપુને તેના સાથીદારે સહીત ગેસ્ટ હાઉસમાં મોકલી દીધા.

ગેસ્ટ હાઉસની ચોખા જોઈ આપણા ચારે અકલબાલ આશ્ચર્ય વિમૂઠઃ બની ગયા. તેઓ કદી નહિ જોયેલો એવે સુંદર ચોરડો જોઈ નાચવા કુદવા લાગ્યા. સખળસંગ બાપુ તેના ભાઈબંધ રાજના વખાણ કરવા લાગ્યા કે- ‘ રંગ રંગ તારા માતપિતાને માળે બારે ઘર બંધાવી બણ્યા સે.

થોડીવારે જુદી જુદી જાતના પકવાનોના થાળ આવ્યા. આરે ભાઈબંધો રાત્રિ લોજન કરવા બેઠા. શીરા પુરી સાથે થોડા બજ્યા હતા. એ બજ્યા ખાવાની શરૂઆત કરતાં સાથેજ સખળસંગ બાપુ કહ્યા.

મારા દિકરાએ શી હકમત લઠાવી સે. તારી માને મરે રાંધવાવાળા તારી....

પણ બાપુ સે હું છં તો કે!

આમ જવે સખળસંગ બાપુ એક બજ્યું ખતાવતા બોલ્યા. આ ને તડ ને તીંદુ ને મારા દિકરાએ મંછ મરસું કીધી ખોર્યું હહે!

બાલકદાસ, પ્રમાણીકદાસ અને શાસ્ત્રીએ પણ બજ્યા ભાંગવા માંડ્યા તો અંદરથી જુદી જુદી તરકારીના ટુકડાઓ નિકળ્યા. એમને તેઓ છકક ચઢ ગયા. આની અંદર આ ટુકડાઓ કેવી રીતે ગેઠવ્યા હશે તેનો વિચાર કરતાં જેટલી રસોઈ નોકરો લાવ્યા હતા તેટલી બધી ઉઠાવી ગયા.

હવે હોઠા બરસું? રાજસેવકો ખાલી વાસણો લઈ ગયા પછી સખળસંગ બાપુએ બાલકદાસને પૂછ્યું.

ભરીયે પણ લાકડા કયાં લેવા જવા?

આંધ્ર લાકડાની કયાં તાણ્ય બળી સે આ બધા લાકડાંજ પડ્યા સેને? સખળસંગ બાપુએ દીવાનખાનામાં ગોઠવેલ મેજ, કુરસીઓ, કબાટો અને છત્રી પલંગો પર નજર ફેંકી.

ખાટલા દેવા હયો; બીજાને પાટો દેવતા ને ભરે હોઠકા. બાલકદાસે સમંતી આપી. તુરતજ મેજ, કબાટો

અને ખુરશીઓનો ખુરદો કરી દીવાનખાનાની વચ્ચે વચ્ચે તાપણું સજગાવ્યું. ઘોડી ધૂણી ધખાવી તેની પ્રરતા ચારે જણા બેસી ગયા. અંગારા પડયા એટલે હોકા ભર્ષા અને તે ગડગડાવતા તાપવા લાગ્યા.

શાસતરી ! આજ ખરેખરી ટાઢય સે હો. આ ખાટલા ઉપર આપણને કાવશે ને ઇ કરતાં એનુય તાપણું કરી નાખો. સમજસંગ બાપુએ જણાવ્યું.

શાસ્ત્રીએ ચારે પલંગના બુકકા બોલાવી દીધા. તેના હુકકા તાપણાનાં બજતણ લેખા લેખી નિરાંતે તાપવા લાગ્યા.

રાતે મહારાજને મહેમાનો સાંભર્યા. તેણે દીવાનને બોલાવી હુકમ આપ્યો કે ગેસ્ટ હાઉસમાં મારા મહેમાનો ઉતર્યા છે તેઓના મન રંજન કરવા માટે આપણી ખાસ રાજ ગાયકાને મોકલો.

મહારાજની એવી આજ્ઞા મળતાં દીવાને મુખ્ય રાજ ગાયકાને હુકમ કર્યો એટલે તે તેના ઉસ્તાદોને લઈ ગેસ્ટ હાઉસમાં જઈ પહોંચી. મીજબાનો પાસે નાચવા જવાને હુકમ સાંભળી નાયકા ખુશ ખુશાલ થઈ મનમાં વિચારી રહી હતી કે ‘રાજમાં મહેમાન થનાર નાયગાનથી મીજમાં આવી જઈ સાડું ઇનામ આપશે.’ દીવાનખાનામાં પણ મુકતાં સાથેજ તેની સહળી આશાઓ પલ્લયન કરી ગઈ.

આવો બા આવો, સમજસંગ બાપુએ નાયકાને આવકાર આપ્યો. તમે રાજના ધરવાળાં સો ?

નારે હું તો તેની આકરહી છું. એમ બોલતી નાયકા નૃત્યગાન કરવા તત્પર થઈ. તેના ઉસ્તાદોએ સારંગી અને

હોકડ મેળવ્યા. કુણ કુણ કુણ કરતો સાવગીને નાહ ગાણ
હકચો. ધીકતા ધીકતા ધીકતા એવા નરધાઓના ઘોર નાહો
વચ્ચે નાયકાએ મીઠો હલક છેડયો.

આ.....આ.....

અક્કલના ઓથર્મારો તો એકી ટશે નાયકા અને તેના
બેચ હસ્તાદો તરફ તાકી રહ્યા.

બાળકદાહ ! તને કેમ લાગે સે ? આ ત્રણ જણાને કાંક
રોગ થયો લાગે સે. રાજાએ એને આપડી પાંડે હવા કરાવવા
મોકલ્યાં હશે ? સખળસંગ બાપુએ અટકળીયો વા ફેંકયો.

મને પણ એજ લાગે સે. બાલકદાસે જણાવ્યું.

જવો આ ત્રણે જણાના અંગમાં આસકા આવે સે.
પ્રમણીકદાસે સખળસંગ બાપુનું ધ્યાન ખેંચ્યું.

આ બચારાવને તણીયો વા થયો લાગે સે. સખળસંગ
બાપુએ વગર નાડચ જોયે ત્રણેના રોગ પારખી લીધા.

તુંયે તો ત્રણેને ડાંભવા પડશે.

હા. એમાં મુટકચો સે ? નાખો ચીંપીયા તાપણામાં.
ત્યારે જણાએ પોતપોતાના ચીંપીયા. તાપણામાં ધગવા
મુઠી લીધા. જ્યારે લાલચોળ થયા ત્યારે સખળસંગ બાપુ
બોલ્યા, જવો આ હોકડીયાં વગાડે સે ને એની ઠોકે ને બેચ
હાથે હામ દેવાના સે. ને આ તંબુરાવાળાના જમણા
હાથ ઉપર.

પણ આ બાઈને આખા હીલે ડાંભવી પડહે.

ચારે આવી વાતો કરતા હાથમાં ધનધનતા ચીંપીયા લઈ ઉઠ્યા. ઉસ્તાદોતો એક ધ્યાને સાજ વગાડી રહ્યા હતા. અને નાયકા નૃત્ય કરતી ગાવામાં તલલીન હતી તેવામાં અકકલના જોથમીરોએ ચીંપીયા જોડવા માંડ્યા.

ચમા ચમ, ચમ. બિચારા ઉસ્તાદોના ચામડા ચડચડી ઉઠ્યા. સારંગી નરઘા પૃથ્વી પર પડી ગયા. જોથ, જોથ જોથ. તેઓ ચીસો પાડવા લાગ્યા.

રઠયું પાઠોમાં બાયું જે થડી વઢમયું લાગે છે પણ તણખીયો વા જઠમુજમાંથી મટી નહોતો. સમજાસંગ બાપુએ આશ્વાસનદાયક વાક્યો ઉચ્ચાર્યા. ઉસ્તાદોને ડાંબીને ચારે નાયકા પર ઉતરી પડ્યા. અરીરીરી મરી ગઈ અમ્મા.

અથરીયામાં બાઈ! હવે કોઈ દી જોંટા આવે તો મને કેજો. સમજાસંગ બાપુએ જણાવ્યું.

નાયકા અને તેના સંજરીદોએ જમાર ગામડીયાઓનાં ઉતારામાંથી બિચારા જીવ લઈ નહાસી છુટ્યા. રાજા પાસે જઈ સજળી વાત કહી સંભળાવી.

રાજાએ દિવાનને બોલાવી પૂછ્યું, આજે મેં જે ગામડીયાને ગેસ્ટ હાઉસમાં ઉતારો આપ્યો તેણે એક વખત ચિકારમાં મને પાણી પાયું હતું. તેના તે ઉપકારના બદલામાં હું તેને સાડું ઇનામ આપવાની ઇચ્છા રાખતો હતો. તેઓને અહીં સારી મહેમાની આપવી હતી. પરંતુ આ રાજગાયકા સાથે તેઓએ જે કઠોર વર્તાણુક ચલાવી છે તેમાં મને સમજણ પડતી નથી કે, તેઓએ આમ શા માટે કર્યું ?

અજ્ઞાતા? તેઓ અકકલના ઓથમીરો જણાય છે. આપને જે કંઈ ધનામ આપવાની ઇચ્છા હોય તે આપી તેઓને અહીંથી પ્રભાતે વિદાગીરી આપી દેયો નહિ તો તેઓને હાથે બીજાં નુકશાનો થવા સંભવ છે.

એવી સલાહ આપી દીવાન ગયો. બીજી પ્રભાતે રાજાએ એક હાઉસમાં જઈ જોયું તો ખંજલો કાળો મથ થઈ ગયો હતો. દીવાનખાનામાં તાપણું સળગવાથી કિમ્મતી સાદીનું સત્યાનાશ નિકળી ગયું હતું. હજારો રૂપિયાનું ફર્નીચર આપણા અકકલના ઓથમીરોની કમઅકકલને પ્રતાપે બળીને રાખ થયું હતું.

સબજસંગજી તમે બધાએ આ શું કર્યું? રાજાએ પૂછ્યું.

રાતે વાળુપાણી કર્યા પછી તાપણી કરી નિરાંતે તાપ્યા. સબજસંગે જણાવ્યું.

પથ લાકડા મંગાવવા હતાને! આ કિમ્મતી ફર્નીચર બાળી દીધું.

ફઠનીસર બડે હારે હાગયું

રાજાને સબજસંગના ઉપરોક્ત વાક્યોથી ભારે રીસ થઈ. પરંતુ તેના ઉપકારનું સ્મરણ કરી તેને કંઈ નહિ કહેતા રોકડા એક હજારનું ધનામ આપી કહ્યું.

તમે આજને આજ અહીંથી નિકળી જાઓ.

તમારે ગામ જાવું સે? સબજસંગે જણવું કે રાજા સ્વરૂપી ગામતરે જવાનો હશે!

હા. રાજાએ બંધાવ્યું.

ઠીક ત્યે હાલો. કહી સળગસંગ બાપુએ હોકડો હાથમાં લઈ લીધો. તેના સાથીદારો પણ તૈયાર થઈ ગયા. હ્યો. રામરામ ! કહી સળગસંગ બાપુ રૂપીઆ એક હજારની પેટલી લઈ ઉતારા બહાર નિકળ્યા.

ઉતારા બહાર નીકળીને તેઓ બજારમાં ખૂબ રખડ્યા. મળું બાળકદાહ ! શેર ગામ તો શેર ગામજી ૧. મોટી મોટી મેઠીયું. રૂડી રૂપાળી બજારું. ને ઇ બજાર વશે રૂપાળા બાયડી બાયડા. બાણે ઇંદર મારાજનો દરબાર ભેઈ હ્યો. આવી સડકું ને આવો ઠાઠ તો સરગાપરમાંયે ને હોય.

સળગસંગ બાપુ રામનગરના વખાણ કરવા લાગ્યા. આખો દિવસ શહેરમાં અહીંતહીં ભટકતા રહ્યા બ્યારે થાક્યા ત્યારે અંદરેઅંદર વાતો કરવા લાગ્યા, બાઈયું ! આપડે શેરને નકામું વખાણી માર્યું શેર ગામમાં કાંઈ નથી. આંઈના માણસ તો જવો બાયડા બીજારા સાયું પી પીને ગળી ગયા સે. એના પગમાં પાશોર ભેડા ઉપાડવા જેટલું ચે. જોર નથી. સડકું હપર મરતા પડતા હાલે સે. એની આંખુએ કાંઈ દેખાતું નથી એટલે ઠાસની આંખું સડાવી સે. અને બાઈડીયુંમાં શરમનો સાંટો ક્યાં સે. બજાર વશમાં બાયડાવના હાથ પકડીને હાલે. સળગસંગ બાપુએ બળાપો કર્યો.

આંઈ કેઈ વિવેકમાં તો હમજતા જ નથી. આંખું ગામ રખડ્યા તોય કેઈએ આપણને રાટલાની તાણે કરી ને. બાલકદાસે બખાડા કહાડ્યા.

આ શેર ગામમાં તો શેરના માણસ ! રે ભાઈ, અપડાથી નો રેવાય. આ ગામમાં કાંઈ માલ બળ્યો નથી. પ્રમાણીકદાસે જણાવ્યું.

આપડું ગોમતીપુર ભલે નાનું સે તોય કિલ્લાની હવા હેનવાળા માણસ અને જાડપાનથી કેવું રૂડું લાગે સે ?

આમ શેર ગામને વખોડતા ને પોતાના ગામને વખાણતા આરે લાઈબંધે રામનગરમાંથી નિકળી ગયા. અને સીધે સીધા ગોમતીપુર તરફ આવી નીકળ્યા.

રખડતા રખડતા પાંચ છ દિવસે આપણા અકકલના ઓથમીરે ગોમતીપુર જઈ પડોંચ્યા. તેઓ ઘોડા શેર ગામની મુસાફરી કરી આવ્યા એથી ગામના તમામ માણસે તેઓને મુબારકબાદી આપવા આવવા લગ્યા.

કાં સબજસંગ બાપુ શેર ગામમાંથી હું લાવ્યા ? એક પકેલીયાંયે પૂછ્યું.

સળેખમ, હુસ્સાઈ ને થોડીક કુધરહ બીજું શેર ગામમાં હું બળ્યું છે ?

પોતાના મુખ્ય નેતાઓને ચહેરથી કંટાળી આવેલા જાણી ગોમતીપુરના તમામ માણસોએ શેર ગામમાં નહિ જવાનો સંકલ્પ કરી લીધો.

ઉપસંહાર

સબજસંગ બાપુ ગોમતીપુરને ચેરે બેસી પોતે પોતાના લાઈબંધે બાલકદાસ પ્રમાણીકદાસ અને સત્પથંકર શાસ્ત્રી

મહીત રામનગરમાં મહારાજા રામસિંહના મહેમાન કેવા
કાઠમાઠ જાયે થયા હતા. રાજા રામસિંહે એક બાઈ
તથા બે ભાઈઓને ઉતારે દવા કરાવવા મોકલ્યા.
તેઓને ડાંભીને પોતે તણુખીયો મટાડી દીધો હતો. તેથી
ખુશી થઈ રાજાએ પોતે આવી રૂપિયા એક હજારનું
ધનામ આપ્યું તું. એ બધી વાતો કરતા ત્યારે માણસો
હસી હસીને થાકી જતા.

એક હજાર રૂપિયા ધનામ મળેલ હોવાથી અત્યારે
સબળસંગ બાપુ સુખમાં રહે છે. બાવો બાલકદાસ પણ
શેરગામની સહેલ કરી આવ્યા પછી વધારે આટો મેળવી
રહેલ છે. પ્રમાણીકદાસની ઘરાકી વધેલ છે અને શાસ્ત્રીજીને
તો અત્યારે ગોમતીપુરમાં ચોમાસું આપું અધીક ચોમાસું
છે તેથી પૂરેપૂરું ભગવાનને નામે ચાર મહીના પ્રાદક્ષિણે
પૂન્યદાન કરવાનું ચાલતું હોવાથી કમાણીનો ફાપડો ફાટેલ છે.

વાંચક ! આપણા અઠકલવંતા મિત્રોની વાર્તા આટલે-
થીજ પૂરું કરું છું. ભવિષ્યમાં કેઈ વખત ગોમતીપુર
તરફ નિકળશું તો ચોરા પર જઈ ઊંઘડી સબળસંગ-
બાપુના સપાટા ને ચપાટા જરૂર સાંભળશું. હાલ તો

શાંતિ ! શાંતિ ! શાંતિ !!!

:: तमारा भानी ता गायको ::

भा. सायगव, फ. सी. डे, उमाशशी, शान्ता
आष्टे, काननभाणा, सन्याव, सुरेन्द्रनाथ,
जीपभा, देवीकाशणी, अशोककुमार
विगेरे लोकप्रिय गायकानी वपञ्चायेवी

श्रीलभो

देवदास, कुनिषा न माने गोपाव कृष्ण,
विद्यापती, निमन्णा, मुक्ति, जगीरदार,
जवन प्रसात तथा जीछ धणी श्रीलभोना

गायनोनां नोटेशनवाण त्रणु नवा पुस्तको

छम्मी हारमोनियम टीयर

— भाग १ थी ३ — भूदयः अढी इपीया.

छम्मी टॉकीज गाछउ

भूदयः दोढ इपीयो

छम्मी म्युझिक गाछउ

भूदयः इकत भार अना.

दरेक हारमोनियमना शोभीना पासे आ पुस्तको होवान लेछये.

श्री हरिहर पुस्तकालय सुरत.

